

Min kulturmiljö

Bebyggt landskap

DAGARNA FÖR EUROPAS BYGGNADSARV
2010

JOY
Din Egen Miljö
Kulturmiljökampanjen 2010

Dagarna för Europas byggnadsarv, på engelska European Heritage Days, firas på initiativ av Europarådet och Europeiska kommissionen. Dagarna firas varje höst i 50 länder i Europa. Uppskattningsvis 20 miljoner människor deltar årligen i firandet. Syftet med dagarna är att öka kunskapen om och uppskattningen av vårt byggda kulturarv.

Byggnadsarvsdagarna 2010 firas den 10–12 september och temat är Bebyggt landskap. Temat anknyter tätt till medborgarnas och organisationers kampanj JOY Din egen miljö (www.joy2010.fi/sv) och skolornas kulturmiljöprojekt Var är du från? (www.mistaolet.fi). Målsättningen är att få människorna att se miljöns värden, upptäcka historiens skikt i det byggda landskapet och hitta sig själv som en del i denna förändring.

Traditionella evenemang under byggnadsarvsdagarna har varit studiebesök, rundturer, guidade kulturobjektvandringar, seminarier och utställningar. Nu har olika organisationer, officiella och inofficiella, möjlighet att ordna evenemang som anknyter till byggda landskap och miljön och som är öppna för alla medborgare. Vi förväntar oss också intresse från lokaltidningar gentemot detta tema för byggnadsarvsdagarna som rör oss alla.

Organisatörerna ombeds meddela sitt evenemang på adressen www.rakennusperinto.fi/erp. På sidorna finns också ytterligare information om byggnadsarvsdagarna och en evenemangskalender. Denna publikation, temabroschyren för år 2010 samt publikationer från föregående byggnadsarvsdagar finns i pdf-format på samma webbplats.

Arrangörer av evenemang kring byggnadsarvsdagarna kan beställa böcker och temabroschyrer från Finlands Hembygdsförbund, erp@kotiseutuliitto.fi, tfn (09) 612 6320.

MIN KULTURMILJÖ

BEBYGGT LANDSKAP

Dagarna för Europas Byggnadsarv |
JOY Din Egen Miljö – Kulturmiljökampanjen 2010

Finlands Hembygdsförbunds publikationer A:20

Redaktion: Liisa Lohtander, Lassi Saressalo

Layout: Mervi Koskinen

Översättning: Lingoneer Oy

Tryckeri: Multiprint Oy

ISSN 0780-5187

ISBN 978-952-67328-3-1 (sid.)

ISBN 978-952-67328-4-8 (PDF)

Pämbild: Mervi Koskinen

Finlands Hembygdsförbund och Miljöministeriet 2010

INNEHÅLL

- 7 Bebyggt landskap – en förstädd miljö, *Lassi Saressalo*
- 8 Gamla Raumo – en del av det urbana Finland, *Markus Bernoulli*
- 11 Bilder från ett kulturlandskap, *Heljä Jämfelt*
- 13 Från Olycksbacken och kanten av Trätorget till ideologiernas knut, *Juhani Kostet*
- 15 Kulturmiljöer – svar på utmaningar, *Heikki Kukkonen*
- 16 En historikers blick, *Katja Lappalainen*
- 18 Jag i landskapet – landskapet i mig, *Päivi Maaranen*
- 20 Föränderliga landskap – dolda kulturmiljöer, *Heikki Mäenpää*
- 22 Tre glimtar. Vägen till byggnadsforskare, *Riitta Niskanen*
- 23 Liv i Helsingfors norra inkomplexeringsområde, *Jussi Nuorteva*
- 27 Det bebyggda landskapets mikrohistoria, *Minna Perähuhta*
- 29 Handgripliga Sammatti, *Risto Piekka*
- 31 ”Inget vinterunderhåll” – läsning av Leninparken i januari, *Pertti Pyhtilä*
- 33 Förorten och sandlådan som arv, *Ulla Salmela*
- 35 Från landet till staden och tillbaka, *Päivi Salonen*
- 37 Toves virtuella Mumindal, *Lassi Saressalo*,
- 39 Lyftkranen och stjärnan, *Yrjö Sepänmaa*
- 41 På vägen till kulturlandskapet, *Erkki Toivanen*
- 43 Energi och livskvalitet från miljöerna, *Riitta Uosukainen*
- 47 Nationalstadsparker – stadslandskapens adel, *Jukka-Pekka Flander*
- 51 Konventionen om europeiska landskap, *Täpio Heikkilä*
- 53 Forska och lär dig. Uppgifter, *Inari Grönholm och Liisa Piironen*

Bebyggt landskap – en förstådd miljö

Temat för Dagarna för Europas Byggnadsarv år 2010 är Det byggda landskapet. Det anknyter tätt till medborgarnas och organisationers storkampanj JOY Din Egen Miljö (www.joy2010.fi). Med hjälp av årets tema och kampanj försöker man öka medborgarnas intresse för deras egen näromgivning, att få dem att se både de officiella ”bra” landskapen och vardagliga miljöer. Förutom att se borde vi också kunna läsa det budskap som vår kulturmiljö ger oss; hur landskapet har förändrats till följd av människans arbete och verksamhet och hur jag själv platsar i denna förändring. På så sätt sammanlöper vår egen personliga historia med samhällets förflutna och erbjuder var och en av oss en roll i den stora finländska berättelsen.

Om kulturmiljöer och det bebyggda landskapet har det under de senaste månaderna skrivits och publicerats en hel del. Den största helheten är naturligtvis inventeringen *Byggda kulturmiljöer av riksintresse* (www.rky.fi), som statsrådet godkände i slutet av förra året. En publikation i anslutning till denna ges ut av Finska Litteratursällskapet under våren. Medborgarorganisationers JOY-kampanj har gett upphov till *Medborgarens kulturmiljöhandbok* och Kommunförbundet producerade redan på hösten 2009 tillsammans med miljöministeriet en handbok med namnet *Kulturmiljön och beslutsfattandet – och jag?* för kommunala beslutsfattare. När man ännu lägger till miljöministeriets handbok *Kulturmiljöprogram – hur och varför* samt *Byggnadsarvsportalen* (www.rakennusperinto.fi) som Muiseverket upprätthåller, kan vi alla utöka våra kunskapslager om kulturmiljöer och byggda landskap.

Just därför är detta verk för Dagarna för Europas Byggnadsarv högst subjektivt. Vi har bett slumpmässigt utvalda företrädare för olika sektorer att dela med sig sina personliga tankar om miljöer och landskap som är viktiga för dem. Med denna lösning hoppas vi att få Dig, bästa läsare, att läsa om din kulturmiljö, att lära dig dess budskap och förstå det och agera så att vår värdefulla historia som lever i den bild som vår omgivning ger blir bekant för oss, nya och gamla finländare, så att vi förstår det kulturella värdet av det byggda landskapet.

Jag tackar bokens egentliga redaktör, Liisa Lohtander, för hennes värdefulla och sakkunniga arbete och Marja-Leena Ikkala för ideén. Jag tackar vår ombrytare Mervi Koskinen för hennes skickliga arbete samt översättningsbyrån Lingoneer Ab för smidig service. Inari Grönholm och Liisa Piironen är värda ett tack för de uppgiftssidor som de har sammanställt av bokens innehåll. Med i framställandet av denna bok har varit Finlands kulturfond, Svenska Kulturfonden, miljöministeriet och Finlands Hembygdsförbund. Ett varmt tack till Er. Men framför allt ska tacket riktas till dem som har producerat texterna, som bemödat sig om att göra sina upplevelser och sina kunskaper tillgängliga för oss andra.

Lassi Saressalo, ansvarig redaktör

Gamla Raumo – en del av det urbana Finland

Gamla Raumo upplever man bäst till fots, dröjandes. Den är en alljämt föränderlig, sällsynt enhetlig stads-helhet med otaliga detaljer och berättelser. Gamla Raumo förändras avsevärt under olika årstider, de smala gatornas uttryck varierar efter tiden på dygnet och växlingarna i väderleken. De slingrande gatorna får rytm av solens och skuggornas skiftning.

Jag får ofta frågan om vad som är ursprungligt i vår stad. I Gamla Raumo är den frågan i mitt tycke fel ställd och svaret börjar med att det mest ursprungliga är tomterna och gatunätet. När man läser kartan över Gamla Raumo noggrant upptäcker man att även gatulinjerna och tomtgränserna har ändrats under årens lopp, och denna upptäckt får stöd av genomförda arkeologiska utgrävningar.

I Gamla Raumo har byggnaderna utan undantag byggts ihop med tomtens gatusida och ingången till dem sker fortfarande från gårdssidan, genom porten. Eftersom gatorna är medeltida och slingrande slingrar sig även tomtgränserna och byggnaderna. Fasaderna träder därför representativt fram trots att gatorna är smala.

En promenad på gatorna i Gamla Raumo blir speciellt intressant tack vare den nästan jämt slutna, avgränsade vyn. På gator kan överblickas med en gång. Slingrandet gör att man, för att uppleva nästa del av gatan, måste gå en liten bit till. Gatan kan också ta slut i husväggen och då fortsätter utrymmet endast på den korsande gatan.

Husen är med några få undantag i en våning och deras byggsätt avviker inte alltför mycket från byggsättet på landsbygden, men gatuutrymmet som hus, staket och portar stänger av fullständigt åstadkommer en tät, urban upplevelse. Upplevelsen stärktes tidigare av att inga träd syntes till gatuutrymmet. Nu när man inte längre håller husdjur på tomterna har träd och buskar kunnat växa på dem.

En väsentlig del av vyerna i den åldrande staden är tomen, som det finns tre av i Raumo: Heliga Korsets kyrka, som franciskanbröderna byggde i början av 1500-talet och vars tom byggdes 1816 av stenarna från den uppbrända stadskyrkan, Gamla Rådhusets (1776) tom och FBK:s tom (1901), d.v.s. tomet på gamla delen av det nuvarande stadshuset. I båda av de äldre tomen finns klockor som skymtar fram från olika håll i staden. Rådhusets klocka slår varje hel timme och från kyrkans tom hör man klockbudskap i anknytning till kyrkans verksamhet, fina ljud som hör till en riktig stad.

En betydlig del av gatuutrymmet i Gamla Raumo har fortfarande grusbeläggning. Kullerstensbeläggningarna med sina livfulla färger kom under tsarväldet och de flesta gatorna saknade trottoar. Vår tid har fört med sig asfalten och smala trottoarer med betongplattor. Under de senaste årtiondena har asfalten ersatts först med jämngråa nubbenstenar, senare återigen med kullerstenar. Alldeles nyligen har körbanan på huvudgatorna belagts med små, huggna smågatstenar och trottoarerna med färgade granitplattor. Dessa affärsgator som sist fick en beläggning är försedda med ett system för snösmältning, vilket är försvarligt det ständigt växlande vintervädret vid kusten.

I vinter har det varit en fröjd att vandra längs de snötäckta sidogatorna i Gamla Raumo. Snövallarna gör gatorna smalare och rätt många husägare skottar snö på sockeln av sitt hus som värmeisolering. Snön som

dämpar ljud ger sidogatorna en otroligt fin upplevelse av tystnad.

Byggnaderna mot gatan ser huvudsakligen likadana ut som de gjorde efter senare halvan av 1800-talet. Fasadernas brädfodring har delats upp med olika lister och pilaster som följer stilen på de bakomliggande timmerstockskonstruktionerna. Mest uppmärksamhet har man fäst vid fönsterkarmarna och portarna, vars brokiga mångfald är anseelig och har som mål att vara individuell och avvika från de andra. Det har kunnat visas att en del fönsterlister härstammar redan från antiken och har anpassats till vårt nordiska träbyggande.

Husen var för 35 år sedan oftast övermålade med en ljus nyans. En del av den nuvarande livfulla färgskalan som framhäver byggnadernas olika delar har hittats när man har skrapat fram äldre färgtoner. En stor del av portarna som är väsentliga för hur utrymmet gestaltar sig hade redan hunnit murkna, men de har man under den senaste tiden restaurerat med finansiellt stöd från stiftelsen Vanhan Rauman säätiö.

Numera är den vanligaste beklädnaden på huvudbyggnader plåttak med vertikala fogar som oftast är försett med en fotränna. Stuprören tillverkas fortfarande på traditionellt vis: varje krök med två balkknän och en stor tratt som ansluter till vattenrännan eller fotrännan. I de byggnader som ägdes av mer välbärgat folk fäste man extra uppmärksamhet vid utformningen av dessa trattar. Nästan alla byggnader har fortfarande sina skorstenar kvar och under kalla vinterdagar är det fint att se röken stiga mot skyn och känna den nostalgiska aromen av bränd ved.

Takfötterna på de mest dekorativa husen hålls uppe av de mest fantasifulle konsoler. Jag tycker ändå att de finaste takfötterna är brädbeslagna sidotakfötter som finns på långsidorna av tak med låg takvinkel och som endast är en bräda bred på slutet. Speciellt fina är de anslutande gaveltakfötterna utan synliga blindbjälkar ("tuppsycklingar") och bara parallellt med takfoten löpande brädfodring som spikats på takbrädornas undersida. En stilig och minimalistisk lösning.

MARKUS BERNOULLI

En sporadisk vandrare har kanske inte tillfälle att kika in på gårdarna men får man det, så lönar det sig alltid att ta en titt. På gårdssidan är huvudbyggnadernas fasader huvudsakligen ”sprungna ur egna idéer”, livfulla och omväxlande. Inte minst för att byggnader har kunnat byggas ut antingen längs med gatan eller med olika tillbyggnader mot gårdssidan, och här har fantasin fått flöda. Och jag känner nog inte till en enda tillbyggnad med platt tak som tecken på hög levnadsstandard.

Entréarrangemangen kommer i ett mångformigt urval. Öppna verandor har i sin egenskap av krävande underhållsobjekt nästan tagit slut i Gamla Raumo, men glasverandor påträffas ännu. Gamla dörrtakslösningar finns både med metallstomme och med plåtövertäckta träkonstruktioner.

Gårdsbyggnaderna har mestadels en och en halv våning. På marknivån har de eventuella bostäderna, bakstugorna, stallen, lagårdarna, vedbodarna och gödselstäderna varit belägna, ovanpå dem höet, olika förråd och avträden. Numera inrymmer dessa byggnader bostäder, bastur, garage, samt olika hobby- och förvaringsutrymmen.

De varma delarna, företrädesvis djurskydden, bostäderna och bakstugorna, har varit lösa timmerstommar som har förenats med brädkonstruktioner. Dessa byggnader med rödfärg och filttak är fortfarande huvudsakligen anspråkslösa men stiliga bruksbyggnader och på deras fasader kan det lätt avläsas vad byggnader inrymmer.

Gamla Raumo är ett område på 39 hektar. Jag har nu vandrat på dess gator i 35 år men fortfarande fascinerar jag av miljön. Fortfarande hittar jag nya vyer och detaljer. Och fortfarande berättar Gamla Raumo nya historier om det förflutna och ger antydningar om det kommande som jag hoppas för vidare de hundraåriga traditionerna väl.

Markus Bernoulli, arkitekt SAFA

MARKUS BERNOULLI

Bilder från ett kulturlandskap

När man vandrar i skogen fäster man uppmärksamhet vid två slags stigar. En del slingrar sig smala och med obestämda kanter. Dessa stigar dyker upp som från intet under trädens grenverk dit de också försvinner. Andra stigar är däremot bredare och räta. Omkring dem finns tomt utrymme. De drar till sig både bärplockare och svamplockare och leder slutligen till landsvägskanten. Den som betraktar landskapet kan samtidigt tolka kulturarvets budskap oberoende av tid och rum.

När man kommer från stigen till en gammal kärväg kan man upptäcka hur den följer terrängens former; den går runt klippor, ömsom reser sig upp på kullar och ömsom sänker sig till botten av sänkor. Längs den kommer man till byvägen.

På byvägen kantas den grustäckta körleden av snyggt grävda diken. Längre bort ser man åkrar och en grå lada. Höstörarna har lagrats under ladan och längs åkerkanterna radas lager av stora plastöverdragna höbalar som gigantiska pärlband. Av dem kan man sluta sig till att jordbruk har idkats här och idkas fortfarande. Lite längre bort på en gräsbevuxen upphöjning växer ett äppelträd. Där har det en gång i tiden stått ett litet hus, vilket man ser av kullen som den hoprasade skorstenen har lämnat efter sig. Kungsljusen som växer längs vägkanterna är ett tecken på forna boende, kanske ett meddelande ända från järnåldern.

Den stenvälvda bron korsar bäcken; man kommer till byn vid sjöstranden. Utifrån placeringen av husen vid stranden kan man dra slutsatsen att vattenleden en gång i tiden har varit en betydande farled. Fem gamla hus står nära varandra. Fyra av dem är målade med rödfärg, ett med gulockra. Det är byns äldsta byggnad. Det avslöjar den låga stenfoten och de sexrutiga fönstren. Gårdsområdenas gråa bastur står alldeles vid vattnet. De kubformiga bodarna har en gång varit rödmålade. Lagårdarna, stallen och hönsbuden är gråa och deras väggar håller på att rasa ihop. Vid husknutarna blommar syrener och midsommarrosor.

Vägen blir bredare och får en beläggning av oljegrus. Man kommer till kyrkbyn. Längs vägen har det byggts hus. Gårdarna pryds av pioner, krolliljor, höstflox och bergener. Husen är olika både till färgen och till materialet. Genom att iakttä husen kan man försöka sluta sig till deras ålder och invånarnas levnadssätt.

Tornet på den ståtliga stenkyrkan syns långt från backens högsta punkt. Gravgården med sina järnkors och gravstenar omger kyrkan. Skolbyggnader finns det två av. Föreningsverksamheten representeras av folkets hus och föreningshuset. Om näringslivet vittnar butiken och banken. Posten har fösvunnit. För bilar ha det reserverats imponerande öppna platser. Bakom tätorten i periferin finns hallbyggnationer som tecken på en ringa industri.

Färden går snabbare när vägen blir bredare och bättre. Till småstaden kommer man längs en vacker lindallé. Frontmannahuset i en och en halv våningar är målade med oljefärg i matchande kulörer, med ljusa

ANTTI JÄRNEFELT

färger. Bland dem finns nyare tegelhus med platta tak. I korsningen av två gator representerar banken, försäkringsbolaget och busstationen 1930-talets funkis. De små höghusen i centrum byggdes längs storgatan på 1960-talet, bekläddes med asbestplattor. Konsertsalen är tämligen ny, postmodern 1990-tals arkitektur. Dess mångahanda utsprång och välvda ytor reflekterar tidens splittrade anda. De nya, stora köpcentren är belägna utanför staden.

Motorvägen är en massiv uppenbarelse i landskapet. Spåret av människans planering syns i väglinjerna, konstruktionerna, märkningarna samt landskapsarkitekturen. Man börjar varsebli storstadens närhet i och med de låga stora lagerbyggnaderna. I mörkret märker man att elbelysningen tilltar. Vägarna kantas av rader med lyktstolpar. När man närmar sig staden har åkrama bebyggts med höghus och kontorshus

med glasytor – symbolen för den transmoderna tiden är genomskinlighet. Bosättningen blir tätare, höghusen kantar gatorna som ett tätt band. Av sättet hur fasaden har indelats, modellen på fönster och dörrar och väggarnas ytbeläggning kan man dra slutsatsen att tidpunkten för byggandet var 1940–50-talet.

I Finland är urbant boende ett tämligen nytt fenomen. Livet i stora städer ändrades drastiskt på 1930-talet. Behovet av och viljan att bygga omvandlade landskapet till kvarter med slutna gårdar som omges av stenhus. Vid tiden för byggandet var idealet ett enkelt utseende, renlighet och ljus. Husen dekorerades sällan.

I närheten formar en bred parkgata en hästkastanjällé. Längs havsvikens strand växer en rad gamla silverpilar. På höghusen i rödtegel kan man skönja den beundran för klassicismen som förhärskade på 1920-talet: grekiska dekorativa ornament kantar fönster och dörrar och delar av väggytor. De massiva nationalromantiska byggnaderna i gråsten kan vanligen identifieras som offentliga lokaler som höjer nationalkänslan.

Kullerstensbelagda gator och torgar kan uppskattas vara stadens äldsta del. Man kan bara föreställa sig vad kyrkans, universitetets och statsrådets gamla byggnader samtalar om över torget. I stadens hjärta finns ett flertal byggnader i olika åldrar som är symboliska för den finländska identiteten. Med sitt väsen ger de uttryck för både sin uppgift och för värden och byggsätt av sin tid. Den som vill tolka kulturmiljöns budskap behöver tid och ett öppet sinne, reflekterande över förhållanden mellan orsak och följd och vilja att förstå. Med tanke på inlämning är det fråga om en viktig färdighet – landskapet måste byggas även i framtiden.

Heljä Järnefelt, styrelseordförande, Finlands Förening för Kulturarvfostran rf

Från Olycksbacken och kanten av Trätorget till ideologiernas knut

Trätorget känner varenda Åbobo till, men Olycksbacken är inte lika bekant. Aningaisbacken vet varje Åbobo. Alla vet var Brahegatan har fått sitt namn, men hur många känner till Tureborgsgatans historiska bakgrund. Endast ett fåtal kommer ihåg att ännu i början av 1970-talet skramlade spåravnarna från Brahegatan till Tureborgsgatan och tvärtom. Ännu färre är de som kan läsa gatubilden och stadsmiljön i dessa trakter. För de flesta Åbobor är hörnet vilket gatuhörn som helst med sina gamla och nya byggnader. Vissa saker kanske väcker frågor eller förundran, men snart glöms frågorna igen. Bara nutiden betyder något.

När jag bosatte mig på hörnet av Tureborgs- och Brahegatan före julen 1981, väcktes mitt intresse först och främst för namnet Tureborgsgatan, eller Thureborgsgatan som det skrevs en gång i tiden. Följande föremål för intresse blev den judiska synagogan mitt emot våra fönster och huset på vars vägg det står med stora bokstäver LIIKEAPULAISTEN TALO (affärsbiträdenas hus), en lite modernare byggnad på vars dörrtak det finns ett blått kors och det teosofiska biblioteket som låg i vårt hus och där också Åbo fria katolska församling samlas.

Med den nyfikenhet som karaktäriserar en historieforskare började jag betrakta, observera och utforska denna näromgivning. Gatunamnen var lätta att ta reda på. Brahegatan, som i sin finska språkdräkt är skriven med dubbel-a på vår husvägg, har naturligtvis fått sitt namn efter den berömde generalguvernören Per Brahe. Tureborgsgatan i sin tur fick namn efter en ”ökänd” Tureborg som nämns i staden Åbos historia. Vanryktet väckte naturligtvis frågor som det var svårt att hitta svar på. Syftades det enbart på fattigdom eller på drycken-skap och slagsmål eller rentav prostitution? Det kan jag fortfarande inte svara på.

Den mest imponerande byggnaden i hemknutarna är den judiska synagogan, vars avvikande arkitektur naturligtvis väckte en ”nybyggares” intresse. En blick på den rådande stadsmiljöns historia avslöjade att området redan för över ett och ett halvt sekel sedan hade varit det mest centrala bosättningsområdet för den judiska gemenskapen som hade slagit sig ner i Åbo. ”Narinken”, de judiska köpmännens saluplats, som var belägen på området har likt många andra värdebyggnader i Åbo fått ge vika för mer modernt byggande. Den hundra år gamla synagogan har dock fått pryda hörnet av Brahe- och Tureborgsgatan redan över ett sekel.

Som särdraget för min omgivning kunde man redan på basis av det som nämnts ovan lyfta fram religiositeten. I detta kvarter restes under 1950-talet Åbo friförsamlings kyrka som på veckosluten för samman en betydande skara människor. Ett intressant drag i ögonen av dem som bor i området är de i Åbo bosatta romernas roll i församlingens verksamhet och deras tidvis återkommande sammankomster för andliga dagar i församlingens lokaler. Det livar upp och sätter färg på de annars tysta trakterna. I samma nejd fanns på 1980-talet Finlands Fridsförenings, alltså gammellaestadianers bönehus, med vilket en annorlunda, också till det yttre olikartad, religiös grupp kom till Tureborgsgatan. Kanske de flesta frågorna i den första fasen uppkom på grund av ”Teosofiska Sällskapets” bibliotek som fanns i vårt hus. Teosofi var åtminstone då en fullkomligt främmande ideologisk sammanslutning, och främmande har den förblivit genom tre årtionden. I samma lägenhet började senare den fria katolska församlingen samlas. När denna värld av ideologier ännu komplet

"Den mest imponerande byggnaden i hemknutarna var den judiska synagogan."

teras med det dåvarande kommunistiska partiets distriktsbyrå som hölls på andra sidan av hörnet och senare Metallförbundets kontor, kan hörnet skäligen kallas för ideologiernas träffpunkt.

Utöver denna religiösa och ideologiska infrastruktur är området hemtrakt för många Åbobor. Sitt nuvarande utseende fick området först i slutet av 1920-talet. Senare omvandlades området till modern elementarkitektur i och med byggandets galna år. Ursprunget av affärsbiträdenas hus visade sig med tiden att vara precis det som namnet säger, även om den nuvarande sociala strukturen i huset har förändrats totalt. Om vårt hus använde man lekfullt benämningen "gammelpigellararinnornas hus". Det väckte naturligtvis frågor, men närmare bekantskap med husets förflutna visade att det sannerligen hade bott exceptionellt många ensamma skolfröknar i huset.

Det är inte alldeles lätt att märka hur stadsbilden och den kulturella miljön förändras, men iakttagelser av den egna näromgivningen återkallar till och med flera förändringar. Man vet att Åbo stora brand år 1827 tog vid i början av september ett stenkast ifrån ideologiernas träffpunkt. I dagens Åbo är det inte mycket kvar av denna backe, men i det egna grannskapet hittar man överaskande nog "Olycksbackens" topp, en välbevarad höghusgård, mestadels till och med exceptionell med sina gräsplaner och planteringar. Mitt i höghusboendet utgör den en trivsamt oas vars ursprungliga kulturella betydelse få känner till.

Merparten av Olycksbacken hade schaktats bort redan i början av 1900-talet från vägen för Aningaais, d.v.s. Trätorget. Resten av denna historiska omgivning förstördes under 1900-talets sista år när man byggde parkeringsutrymmen under torget och lokaler som betjänar bilismen på torget. Områdets bäst kända plats, "Trätorget" hade stor betydelse för Åboborna. Från början såldes det på torget klappar till Åbobor som behövde dem, ännu på 1980-talet stod torghandlare och försäljare av gamla föremål där. Trätorget var också avgångs- och ankomstplats för bussarna som styrde ut mot landsbygden. Men inte längre. Urbaniseringen och motoriseringen har gjort sitt. Bara ideologiernas knut har bevarats oförändrad.

Juhani Kostet, Museiverkets generaldirektör

Kulturmiljöer – svar på utmaningar

Till kulturmiljöer kopplas likadana känslor som till konstupplevelser. Båda har ett budskap, konsten måhända mer beroende av upplevelsens personlighet än kulturmiljöerna. Budskapen som döljer sig i båda söker resonansytor i djupet av vår själ, konsten kanske på mer primitiva och djupare medvetandeplan än kulturmiljöerna. Kulturmiljöer berättar, åtminstone för mig, om upptäckandet av det inlärdas i större grad än konst. Detta ”inlärdas” är väl någon slags yttring av svar som gemensamt har fastställts som goda och som kallas för kultur. ”Svaren” åter är svar på de utmaningar som omgivningen ställer, nycklar till överlevnad, vissa urgamla, andra nyfödda.

Kulturmiljöer talar, eller åtminstone tilltalar de. Att förstå deras ljudlösa tal är just den inläring som jag hänvisar till ovan.

Kulturmiljöernas förmåga att berätta är en av deras starkaste och mest oöverlätliga egenskaper. En finländsk trästad berättar om många generationers liv, levnadssätt, ideal och möjligheter.

Det är paradoxalt att modern planering, speciellt planläggning, samtidigt borde både bevara kulturmiljöer och möjliggöra uppkomst och utveckling av dem. Idealen för modern planering omfattar en strävan efter enhetlighet och likhet samt skyende av slumpmässighet. Självt berörs jag dock mest av de kulturmiljöer som andas en brokig livfullhet som har fötts av långa utvecklingsprocesser och en samverkan av flera faktorer, i själva verket den exakta motsatsen till enhetlighet.

Heikki Kukkonen, styrelseordförande för Finlands hembygdsförening

Bildens välvda pelarrad som har blivit kvar i en liten park i Nordsjö i Helsingfors har ursprungligen varit pergolan i förtärdgården av Villa Lill Kallvik.

En historikers blick

Min favoritvy öppnar sig från fönstret i mitt barndomshem, Lappala hemman i Murtolahti. Där sluttar Rantapelto svagt mot stranden och Murtolahtis skyddade vik i sjön Juurusvesi breder ut sig i en större fjärd som i öster förgrenar sig mot Muuruvesi och i sydväst mot Kuopio. Åkern och sjön omges av skog. Som en liten punkt långt framme kan man urskilja kumlet som har byggts som ett märke för fartygsrutten mellan Muuruvesi och Kuopio.

Vyns betydelse kan inte förklaras enbart utifrån dess skönhet eller på grund av att den tillhör min barndoms landskap. Betydelsen uppstår ur medvetenhet samt funderingar över ortens historia. För mig är landskapet förutom estetiskt och upplevelsebundet, också och framför allt en historisk konstruktion. Mitt intresse riktar sig mot de förändringar som har skett i landskapet under årens lopp och vad som är förklaringen till dessa förändringar. Min blick är en historikers blick – om dock en inte helt objektiv historiker.

Min hemgård, som är belägen i Norra Savolax, på gränsen mellan de nuvarande städerna Nilsä, Juankoski och Kuopio samt Siilinjärvi kommun, har varit permanent bosatt från och med 1600-talet. Före den permanenta bosättningen vet man att karelska och tavastländska jägare har rört sig på området. Namnen på den närliggande sjön Siilinjärvi och ön Talvisalo på andra stranden tyder också på att lapplänningar har rört sig i området. Min släkt var bosatt på gården under 1800-talets tidiga decennier.

KATJALAPPALAINEN

Skribenten mitt i sitt favoritlandskap. På denna bild som är tagen någon gång i slutet av 1990-talet öppnar sig landskapet från sjön mot gårdsområdet.

Övergången från svedjebruk till mjölkboskapskötsel förutsatte odling och insamling av hö. På detta fotografi som tagits på 1960-talet har höet på Rantapelto's åker lyfts på höstörer för att torka. På bilden som tagits på samma ställe i millennieskiftet har höstörarna bytts ut mot maskinellt tillverkade höbalar. På andra sidan av gårdsvägen ser det ut att växa korn som likaså är avsett som boskapsfoder.

Under viltmarkstiden har landskapet förmodligen dominerats av förutom de grundläggande elementen vatten och terrängformer, även av en ännu tämligen orörd, barrträdsdominerad skog. Vildfångsten var jakt och fiske. Människans påverkan på landskapet var vid detta skede mycket liten. Landskapet var ett naturlandskap.

Så småningom i och med den permanenta bosättningen började spåren av människans handlingar på landskapet tillta. Naturlandskapet blev ett kulturlandskap. Från 1600-talet fram till 1800-talet var den mest centrala landskapsformande faktorn utan tvivel svedjebruket som omvandlade enhetliga skogsområden till jordlotter där det ömsom växte säd och andra odlingsväxter, ömsom gräs och ömsom buskar och lövträd.

Den mest centrala faktorn som har format landskapet från 1800-talets slut fram till idag har i sin tur varit mjölkboskapskötseln som bedrevs på gården. Övergången till mjölkboskapskötsel innebar en långsam ökning av åkerarealen samt att jord- och skogsbruket genomgick en särutveckling – trots att kreaturen gick på skogsbete långt in på 1900-talet.

På 1900-talet kom till landskapet gårdsvägen i och med motoriseringen, kallyggen i och med det moderna skogsbruket, en krafledning som korsade sjön vid åsen Tihvonharju och som vittnade om landsbygdens elektrifiering samt sommarstugorna på den motsatta stranden, som påminde om den s.k. stora strukturförändringen och flykten från landsbygden – och återkomsten dit.

Syftet med ovan beskrivna funderingar är inte att uppnå slutgiltiga och korrekta kunskaper om ortens och landskapets historia. De har ändå en mycket stor betydelse i mitt liv. De är något som man med fördel kan stanna upp vid. De ger rätt perspektiv för sådant som bekymrar mig vid olika tidpunkter och gör mitt eget liv, unikt och enastående i sig, till en del av generationernas kedja.

Landskapet påminner mig om att människor har fötts, levt och dött på denna strand i århundraden – var och en på sin tid och på sitt sätt.

Katja Lappalainen, FM, kulturproducent

Jag i landskapet – landskapet i mig

När jag går ut i landskapet, går landskapet in i mig. Jag inte bara ser landskapet omkring mig, jag förstår det också genom mina minnen, mina upplevelser och mina kunskaper. Landskapet med alla de olika drag som det består av är också en synlig del av min omgivning. Jag ger den en betydelse, tolkar det som den visar, och på så sätt blir min omgivning kulturell. När jag ger en betydelse kopplar jag till min omgivning både egenskaper som jag har tillägnat mig från andra och som jag har skapat själv. Därför är min kulturella omgivning samtidigt såväl privat och individuell som gemensam och kollektiv.

Landskapet omger mig var jag än går. Jag läser nuet i det, som jag som bäst kan se och funderar på dess förflutna som jag känner till kunskapsmässigt. När min pappa vandrar längs gatorna i sin hemstad trollar hans minne fram scener från ett krigiskt stadslandskap: krossade fönsterrutor, en brandbomb som inte exploderade, en hög kroppar som har täckts över, en brinnande och rykande stad som de unga pojkmarna ser först från den utanförliggande backen när den skenande hästen så småningom saktar ner farten. När jag går på gatorna i min forna hemstad ser jag ett socialt stadslandskap: barn i parkalléns skugga, ungdomar i skenet av billyktorna vid kanterna av torget, folket som väsnas kring lotterisäljarna, familjerna under skridskobanans belsning i den snöiga kvällen. Och samtidigt ser vi båda också den nuvarande stadens landskap med sina hus, parker och gator. För oss är det mer än för en person vars upplevelser inte är knutna till vår stad. För oss kan varje vy, som vi varseblir genom ögonen, öppna ett minne som gör sig till en del av vyn och förstärker samtidigt minnet. Dessa minnen kan man delvis överföra till någon annan, även om man inte kan dela med sig upplevelsen som minnet väcker. Och på så sätt ser även jag brandbomben framför posthuset fastän jag inte har sett den på riktigt och trots att posten har flyttat till en annan adress – men jag kan ändå inte känna rädslan som en brandbomb väcker, för den har jag aldrig upplevt på riktigt.

Som en arkeolog som studerar landskapet ser jag ännu mer, jag ser människan i landskapet genom tiderna. Landskapet är för mig ett vävt nät där gårdagen, nuet och framtiden går in i varandra. Jag möter det förflutna vid människans forminne, ser mig omkring och överlägger om vi har något gemensamt i det som vi ser. När jag hittar den gemensamma punkten i vårt landskap, hittar jag knutpunkten i nätet och länkar mig till det. Jag kan reflektera över vad ett landskapsdrag betyder för mig, men också över vad det eventuellt har betytt för människan i det förflutna. På samma gång tvingas jag erkänna att jag aldrig kan veta vad ett landskap verkligen betyder för en annan människa. Som fysiska varelser är vi likadana men som sociala varelser är vi olika. I min värld är inte varje sten levande, även om de måhända var det i stenåldersvärlden. Mitt liv definieras inte av tryggheten av årets skörd, som det kanske var för järnåldersmänniskan, även om jag möjligen lever i en rytm som går från sommar till sommar. Som forskare kan jag göra upplysta gissningar om människans och landskapets förhållande för i tiden. Med lite tur kan de till och med ha ett kom av sanning i sig. När jag forskar i landskapet ur arkeologins synvinkel tänker jag mig därför ofta landskapet som en omgivning för mänsklig verksamhet, som ett slags fält för växelverkan där både människan och naturen ändrar landskapet och handlar aktivt i landskapet. Naturens verksamhet är avsiktlös men människans verksamhet kan vara avsiktlig. Denna avsiktlighet är ett intressant föremål för funderingar.

Det lönar sig att ha en öppen inställning gentemot landskapet. Det är naturligtvis lätt att snabbt karaktärisera exempelvis landskapets skönhet eller fulhet, de hiskligt fula byggnaderna, förfallna ruiner, den underbara ängen, den söta trähusstaden . . . Eller med forskarens ord, stömingar i landskapet, landskapets skiktade struktur, historiska kontinuitet, balans . . . När man beskriver ett landskap är det bra att dra sig till minnes att något som den ena uppfattar som en stöming eller som fult är lagom och skönt för en annan. Hur man uppfattar ett landskap påverkas av ens värderingar, med andra ord det vi anser vara vackert och värdefullt. För en ingenjör är ett vackert landskap kanske harmonin av väglinjer och plankorsningar medan en arkeolog drömmer om slottsruiner som slumrar i allsköns ro mitt i naturen. Också stunden påverkar hur landskapet upplevs. Mitt i det gråaste öregnet ger landskapet ett annorlunda intryck än då det pryds av en uppvaknande vår och av solen. Därför lönar det sig att ta sig en titt på landskapet fler än en gång och känna efter sina förmimmelser. Det är också tillåtet, om inte till och med tillrådligt, att byta åsikt ibland.

Det bästa med ett landskap är dess demokratiska och opartiska natur. Ett landskap är för alla och landskap finns överallt. De är inte forskares, konstnärers eller experters egendom. Var och en kan betrakta landskapet, reflektera över de känslor som det väcker, ge uttryck för dem skriftligt eller muntligt, diskutera det djupgående eller utbrista en enstavig kommentar om det. Vi alla skapar landskapet i den stund som vi upptäcker det och definierar det på något vis genom våra kommentarer. Ett landskap är också för folk i alla åldrar, från småbarn till mor- och farföräldrar, och det kan nås på de mest olikartade sätt. Man behöver inte nödvändigtvis ge sig ut för att se på landskapet på ort och ställe, utan landskapet kommer också till oss via böcker, televisionsprogram och webbplatser. Man kan uppleva landskap ute i världen även utan att se dem, fastän synlighet till iakttagaren ofta kopplas med landskap. Ett landskap kan höras, luktas, varför inte kännas som en vindfläkt på en öppen plats. Ett landskap kan också förmedlas via berättelser av en annan människa. En människa utan sinnen, utan ord, kan kanske inte gestalta ett landskap. Men alla vi andra kan det.

Jag rekommenderar att alla lär sig att njuta av landskapen. Allt som krävs är att man stannar upp en stund och använder sina sinnen. Ett landskap är fint att uppleva på egen hand, men lika fint också som en delad upplevelse. Då delar man den förståelse som iakttagandet av landskapet föder i var och en och man har tillfälle att upptäcka något nytt som ingen någonsin har gestaltat förr. Så gör också den som forskar i landskapet. Möter landskapet först på egen hand, skapar en föreställning om det med hjälp av sin förståelse, delar med sig sin föreställning till andra genom en artikel eller ett föredrag, får höra andra människors åsikter om sina iakttagelser och kan vid samtal med andra forskare komma underfund med något som han eller hon inte hade en tanke på i början av sin undersökning. När man njuter av landskapet är det bra att komma ihåg att landskapet berättar om oss människor, om vad vi är och hurudana vi har varit. Det kan berätta en historia som vi vill att det ska berätta för oss, men den bästa historien får man uppleva när man bara låter sig påverkas av landskapet.

Päivi Maaranen, fil.lis, överintendent, Museiverket

Föränderliga landskap– dolda kulturmiljöer

Ibland måste man resa långt för att se det som finns nära

Över hälften av mitt liv har jag utforskat landskap med hjälp av olika slag av video- och fotokameror, bekantat mig med landskapens detaljer framför monitorerna, hållit dem som tryckprodukter i mina händer, följt växlingen av dem på vita duken på konferenser och konserter på olika håll i världen. Ofta klingar landskap som musik inuti mig.

En av de underbara sångerna som jag har hört är En sommardag i Kangasala. Jag har ofta lagt märke till att den tilltalar också andra. Att samla det man ser från utsiktsplatsens högsta gren i en tacksång som det är lätt att stämma in i. Stunden rör lågskoleeleven som väntar på att sommarlovet ska börja, återkallas hos den som är medelålders och bevaras i sinnet fram till ålderdomen. Linséns toner målar ett känslösamt sinneslandskap av Topelius' dikt.

Kangasalasångens internationella betydelse stärktes hos vårt produktionsteam våren 2005 när jag inledde produktionssamarbete med den berömda japanske konstnären Kaii Higashiyamas (1908–1991) fru Sumi. Konstnärsparet hade år 1962 gjort kommit på besök till Norden och också till Finland. Skogarnas och sjöarnas land, de ljusa sommarnätterna och de vänliga människorna hade gjort ett outplånligt intryck på dem. Som resultat av resan förevigade mästaren finländska landskap i japansk målningstil. Bilderna är nu nationalskatter för ett folk på 126 miljoner. Som inspirationskälla spelade Higashiyama i sin ateljé nästan fyrtio år en skiva med En sommardag i Kangasala som han hade tagit med sig från Finland. Higashiyama målade under sin livstid 2 000 verk, varav ett flertal utan tvivel känns mera tilltalande än Puijotomet eller landskapet kring kanalen i Virdois. I de finländska landskapen finns dock en känslsamhet som förmedlas såväl till japaner som till andra folkslag. Kanske kan våra landskap öppnas även för oss finländare igen.

*Kesä Vehoniemenharju
Summer on Vehoniemenharju*

*N 61° 24.52'
E 24° 9.38'*

Betraktelser av försvinnande kulturmiljöer

När jag satte mig in i Higashiyamas produktion upptäckte jag att han utöver landskap också hade dokumenterat ett flertal kulturmiljöer. Med skickligheten av en nihongakonstnär kunde han förenkla det väsentliga. I efterhand är det lätt att upptäcka att målaren iakttog många betydelsefulla saker som det knappt fanns allmän förståelse för i dåtida Finland. Numera har merparten finländare insett betydelsen av vår relativt unga, byggda kulturmiljö. Detta har med säkerhet vid sidan av hembygdsarbetet också påverkats av den tilltagande internationella kulturturen. På europeiska bilnavigators rutter hittar man i framtiden sannolikt allt fler finländska kulturmiljöer och landskap. Också sådana som i dagsläget döljs av frodande vägkantväxter.

Informationen flödar men visheten låter vänta på sig

De snabba skiftningarna i världsekonomin är kännbara överallt. Det är allt viktigare att börja fundera på lösningar för hembygden lokalt, både ur den lokala och ur den globala synvinkeln. På så sätt ger man upphov till den eftertraktade gemensamma lokala visheten i världshistoriens stora äventyr.

Teknikens hejdlösa utveckling producerar kontinuerligt ny information åt oss. En stor del av kommunikationen sker via bilder. På bio översköls vi av otroligt fina manipulerade landskap vars avlägsna ursprung kan vara exempelvis någonstans i Nya Zeeland. Vi får specialglasögon på näsan så att den tredimensionella djupverkan blir ännu mer effektiv. Avatarer och sagor om ringar sjunker in i vårt medvetande via våra näthinnor. De effektiva produktionsmaskinerierna producerar innehåll för den stora allmänhetens behov. Dessa verks livslängd förblir ofta bara ett par månader. Säkerheten om informationens sanningsenlighet är allt obönhörligare på mottagarens ansvar. Det är fråga om konstens och teknikens sammansmältande som redan länge har pågått. Fenomenet verkar också kraftigt påverka den moderna människans gemenskaplighet.

Ute i naturen begränsar kameramobiler och digitala kameror vårt synfält när vi förevigar den unika kulturmiljön eller landskapsupplevelsen. Människor på olika håll i världen delar bilder med varandra via nätet i de sociala mediernas olika tillämpningar. Generationsskillnaderna återspeglas skarpt då digiinfödingarna hoppar från en tillämpning till en annan. Nätgemenskap uppstår och skingras i föreställningar och i media. Möten på webben leder till växelverkan som ofta ser ut att försvinna lika fort som den har uppstått.

Landskapsläsning och kulturomgivningslära

På webbplatsen för byggda kulturmiljöer av riksintresse, www.rky.fi, märker jag att utsiktstomen i min hemstad är på de hedersplatser som de förtjänar i sällskap av kyrkor och herrgårdar. Nu listas också förorter och köpcentra samt övrigt efterkrigstida byggnadsarv skäligen som kulturmiljöer.

Plötsligt märker jag att jag hoppas på en snabb inventering över skol- och biblioteksbyggnader och deras omgivningar. Det finländska skolnätet har levt och lever än i en kontinuerlig brytning. Dessa byggda kulturmiljöer återspeglar sin era och rör en stor del av finländare som söker sina rötter. Enligt mina iakttagelser byggdes de första skolbyggnaderna på representativa platser. På dessa platser har man sått och skött de frön till kollektiv bildning, ur vilka en nordisk kulturstat har vuxit upp.

Som innehåll för lärdomen som ges i livsskolan för de finländare som söker sin identitet i sina virtualhemtrakter tror jag att det behövs landskapsläskunskap och kulturomgivningslära, utan att förglömma sångstunder med underbara sånger.

En tavla har ofta en ram som öppnar bilden för åskådaren.

En bok har ofta pärmarna som fäster läsarens intresse.

En sång ... en sång kan enbart vidröra en människas inre.

Heikki Mäenpää, ansvarig producent, manusförfattare, kompositör

Bilder från boken *Kaunis Kangasala - Beautiful Kangasala* av Heikki Mäenpää och Antti Pyykkönen (2009).

Tre glimtar. Vägen till byggnadsforskare

Under mina arbetsår har jag ofta tytt mig till en upplevelse från studietiderna, en anteckning från en föreläsning i grundstudierna i etik. Den rör en skrift av Martin Heidegger från år 1933 med vilken han gav ett nekande svar till ett erbjudande om en professur vid universitetet i Berlin. I sin uppsats med namnet ”Landskap med skapelsekraft: Varför stannar vi kvar i provinsen?” motiverar Heidegger vackert sitt förhållande till sin hemstad Freiburg. Enligt filosofen borde var och en slå rot någonstans eftersom människan och hennes omgivning förstärker varandra och hjälper varandra att ge sitt bästa.

Anteckningen från föreläsningen ingår i en vishetsvetenskaplig härva där Heidegger forskar i varandets, konstverkets, världens och skönhetsens mångdimensionella ådror. Även om jag inte själv kom särskilt djupt i dessa avgrunder, kändes tanken om rötter och hembygd rörande och egen. Jag fick ett berättigande för min sällsamma kärlek för Lahtis.

Kärleken föddes i hörnet av Aleksanterinkatu och Saimaankatu i slutet av 1950-talet. Det mest underbara just där var en kemicaliaffär med sina enorma skyltfönster, men där fanns också hömhusens vinklar som böjde sig fartfyllt, en liten park med tre träd, en inristning i restaurangens fönster som avbildade en fågelhona som matar sina ungar samt en gata som såg ut att stiga rakt upp i himlen.

Som en följd av många slumpar började jag studera i konsthistoria och estetik. Jag hänfördes från allra

RAIMONISKANEN

Detalj från glasinristning från 1940-talets slut som arkitekt Unto Ojonen ritade för Ravintola Keulas fönster. Bild: Raimo Niskanen

första början av dessa ämnens för-
måga att öppna långa perspektiv och
breda associationer. Konsten och konst-
historian verkade ge svar på alla mina
frågor. Därför kändes det så platt när en
studiekamrat vid funderingar kring ett
övningsarbete konstaterade att konst
aldrig borde lösgöras från sin samhälleliga
miljö. Speciellt byggnadskonst borde en-
ligt denna kamrat bindas till historia som
hänvisar orsaker och konsekvenser och
förmedlar information om varför ett hus
eller en stad är som den är.

Jag strävade inte målmedvetet efter
att bli byggnadsforskare, slumpen ledde
mig också till det. Mitt uppdragsfält blev
den bebyggda omgivningen i min hem-
stad. Lahtis kommunberättelser blev min
favoritläsning, näringsanmälan, tomtre-
gister och lagfartsprotokoll kändes som
verkliga skatter. Lahti-tidningarna i Lahtis
stadsbibliotek surrar underbart i de gamla
mikrofilmsläsarna. Unga och fula Lahtis
är så långt från konsthistoria som möjligt
och stigen för byggnadsforskning är tämligen otrampad.

Jag kunde aldrig och kommer aldrig att kunna rycka mig loss från dessa knutar. Större och mer glamorösa uppdrag har fått vara. Mitt intresse stals av en storhetsgalen stad som uppstod plötsligt och i en störtning och som under sin hundraåriga historia som stad har hunnit skala av sin historia ett förvånansvärt antal gånger.

I detta universum hör jag till de ledande experterna inom Lahtis stadshistoria och arkitektur, vilket låter tontigt men mysigt. Nu vet jag varför husen i närheten av mitt barndomshem hade runda knutar, varför det växte tre träd i gatuhörnet, varför fågelfamiljen hade inristats i fönstret och varför man såg himlen i ändan av gatan.

Riitta Niskanen, FD, byggnadsforskare

Lahtis stadsbild präglas av åsamas längs vars sluttningar gatorna klättrar upp.

Liv i Helsingfors norra inkorporeringsområde

I Norra Haga vid Thaliaplatsen finns en liten klädaffär vid namn Liitos-Asuste. Den har hållit ut genom årtiondena som ett minne från den tid då Helsingfors stad bredde ut sig på området som tidigare var Haga köping. Gamla Hagabor kommer ännu ihåg inkorporeringsområdenas tid, för de nyare invånarna är termen fullständigt främmande. Jag har nog märkt att termen används även idag men då syftar den främst på de områden i Sibbo som nyligen inkorporerades med Helsingfors. De östra inkorporeringsområdena.

Min familj flyttade år 1956 in i de rappade tegelstenshusen på Ida Ekmans väg i Helsingfors norra inkorporeringsområdes s.k. andra område. Likadana rappade tre- eller fyrtavåningshus från 1950-talet finns även på andra ställen i Helsingfors.

Under skolåren delades mitt liv mellan Tölö och innerstaden samt Norra Haga. På morgonen tog jag Suomen Turistiautos buss till hörnet av Museigatan och gick till Nervandersgatan där SYK då var beläget. På kvällen kom jag tillbaka. Biblioteket besökte jag i centrum och också annat kulturutbud hade sin tyngdpunkt i centrum. Också skolkamraterna som kom från olika håll i Helsingfors träffades i centrum och gick på kvällen åt sina egna håll.

Det bästa med Norra Haga var att området var glesbebyggt. Vår lägenhet låg på den översta våningen i ett trevåningshus. Från fönstren såg man nästan bara skog. Avståndet till de närmaste husen var nästan hundra meter. Trädbeståndet var småvuxet och genom vardagsrummets fönster såg man hoppbacken som på vintrarna belystes klart. På den tiden var hoppbacken i flitig användning. Nu är den riven. I skogsranden har man i stället byggt en skejtramp som är populär bland ungdomarna på sommaren. Ungdomarna är här igen, ett tag kändes det som om Haga blir pensionärernas stadsdel.

JUSSI NUORTEVA

Vintertid hör skridskoåkning och skidåkning till mina hobbyer, skridskoåkning i synnerhet. Skidåkning var ett sällsynt nöje för Helsingforspojarna. Från Norra Haga kunde man åka skidor till Månsas friluftsstuga eller genom Lassas frontmannahusområde till Helsingfors universitets experimentgård i Malmgård. Jag kommer ihåg att nötdjuren stod ute också på vintern. Stora och tjockpalsade. Nötköttsexperiment, det var inte förrän senare som jag förstod detta underliga fenomen.

Skridskoåkning var populärare än skidåkning. Skridskobanan som låg nära Norra Haga kyrka var stor och välbelyst. Den hade en separat hockeyrink. Den stora skridskobanan var uppdelad med ett lågt trästaket i två delar så att det på den ena sidan spelades ishockey och på den andra sidan fick ”flickorna” skrinnas på sitt sätt. Några flickor spelade hellre hockey, en del av dem rätt bra till och med. Spelarna var duktiga, en del så pass att de spelade i ligan. Åtminstone några grannrabbar gjorde senare karriär som proffs i nordamerikanska hockeyligor. Klubbarna höll mycket färre träningar än vad de gör idag, fritt spel på kvällarna kompensoade denna brist.

Jag bor fortfarande i Norra Haga. Varför? Den största orsaken är säkerligen att jag tycker att det råder god balans mellan byggsättet och naturen. Naturen är nära och förbindelserna till Helsingfors centrum är goda. Från Hoplax station tar man sig med lokaltåg på tio minuter till järnvägsstationen. Varje vinter har jag åkt skridskor fast den gamla banan är i uselt skick. Beror det på besparingar eller är de som fryser den inkompetenta? Jag cyklar och skidar. Min fru odlar en kolonilott på en ar två hundra meter hemifrån. Och undervisar i Norra Haga samskola. I vars styrelse jag sitter.

Jag gillar inte elementhusen som har rests i Lassas, Gamlas och Mårtensdal. Norra Haga gillar jag. Jag är från inkorporeringsområdet. Och stolt över det.

Jussi Nuorteva, arkiverkets generaldirektör och docent vid Helsingfors universitet

Det bebyggda landskapets mikrohistoria

Merparten av finländarna bor i byggnader som är yngre än de själva. Detta självklart korrekta påstående i ljuset av statistik och erfarenhet fick mig att haja till när jag läste om de s.k. stora åldersklasserna i en artikelsamling. Lejonparten av det finländska byggnadsbeståndet är från tiden efter 1960-talet. En stor del av finländarna är födda under decennierna innan 1960-talet.

I synnerhet de så kallade stora åldersklassernas, beroende på definitionen rör det sig om personer födda ca 1944-1959, boendekarriär präglas av flytten till en allt större och en alltid ny bostad. Doften av virke, nymålat och betong som torkar har ständigt utgjort en del av dessa åldersklassers miljöupplevelser. Barndomens och ungdomsårens miljöer har växlat med ett par års mellanrum, och flytten har förknippats med positiva upplevelser. Först har man haft en bamkammare, sedan ett helt eget rum.

Samtidigt som boendeytan ökade, växlade stilen, proportionerna och hela rumsdispositionen i de stora åldersklassernas miljö från perioden av återuppbyggnad till 1960-talsstil: i synnerhet stora fönster som ofta sträckte sig från vägg till vägg förändrade hemmets atmosfär och belysning. Användningen av rummen, rumsfördelningen och hela stilen på heminredningen övergick till att domineras av vardagsrum med mjuka soffor, låga soffbord och bokhyllor. Under de kommande decennierna skapade man en egen stil och ett nytt byggnadsbestånd.

Grundupplevelsen av den bebyggda miljön skapas genom ljusets brytning i rummen, rummens storlek och proportioner, ytornas struktur och ekot på gården. Denna upplevelse bär människorna med sig, ofta omedvetet, men för många är det en upplevelse som styr valen man gör som vuxen.

För dem som växte upp i en bostad under 1950-talet tedde sig ljus, utrymme, ordning och ytor mycket annorlunda jämfört med en bostad under 1960-talet, och skillnaden jämfört med t.ex. ett egnahemshus från 1990-talet är enorm. Här erbjuder den sammanhängande hallen, köket och det två våningar höga vardagsrummet med sina stora fönster en enorm, ljus läxläsningplats.

Av hurudana element skapades min egen relation till den bebyggda miljön, hur ser min egen miljöhistoria ut? Den tidiga barndomen tillbringade jag i en skola från 1950-talet, efter det 14 år av barndomen och ungdomen i ortens moderna radhus med platt tak. I senare skeden har jag alltid bott miljöer som varit äldre än jag själv. Den främsta upplevelsen som jag minns från radhuset är de mörka rummen. Husets ljusaste rum var tamburen där det fanns takfönster. Detta mörker har jag undvikit i valet av mina bostäder och mer försökt hitta en ljus atmosfär som i bostaden i skolan.

Att reflektera över olika åldrar och boendemiljöer öppnar tidsresor på mikronivå in i den finländska bebyggda miljön. Redan mina egna föräldrars boendekarriär ser helt annorlunda ut än min egen. Tillsammans målar de en liten, utpräglad bild av Finland på 1930-talet till dags dato, ett landskap som min egen familj har byggt.

Utöver överblicken av min egen miljöhistoria ger betraktandet möjlighet att förstå värderingar som avviker från mina egna. Utöver grundupplevelsorna av rymd och ljus torde förhållandet till miljöns varaktighet och förändring vara en faktor som i hög grad förklarar skillnaderna i våra miljövärderingar.

Mänsås bostadsområde. Mänsås, som uppförts under återuppbyggnadsperioden, har olika lägenheter och bostadshus placerats i en parkartad omgivning. www.rky.fi.

För en del är förändring, flytt och nybyggande alltid något positivt, medan andra söker varaktighet och något som överbygger generationsklyftorna i den bebyggda miljön. Att förena dessa perspektiv eller att ens förstå någon annans motiv är svårt för många. Dessa grundläggande skillnader finns även bakom många tvister om byggnadsskydd. För att förstå andra människors värderingar är det bra att då och då ställa frågan var man tillbringade sin barndom, hur ser personens miljöhistoria ut.

Miljöhistorien speglar även framtiden. Åldersklasserna efter de stora åldersklasserna är födda och upp-vuxna i färdiga och oftast äldre miljöer, de har mer erfarenhet av att en byggnad är äldre och mer långlivad. Detta är den betydande skillnaden mellan de olika generationernas förhållande till den bebyggda miljön. Den kommer att påverka valen på enskild nivå och hela samhällets värderingar i förhållande till den bebyggda miljöns varaktighet och vårt egna moderna byggnadsbestånd.

Minna Perähuhta, överarkitekt, miljöministeriet

Handgripliga Sammatti

Jag tog skidorna till skolan vintern 1956. Skolvägen var tre kilometer lång. Längs vägen banade lokalinvärnarna sin väg i drygt meterhöga snödrivor. Nu sköts vägen av staten; den hålls plogad på vintern och också på sommaren är den i någorlunda skick. Detta var den första förändringen som jag blev varse om med en liten pojkes ögon. Som den andra förändringen betraktade jag anskaffningen av en traktor till min fars gård.

Den tredje ägde rum senare då skogssträckan halvvägs till skolan omvandlades och blev bebodd. Det uppstod en väg som kantades av rad- och egnahemshus. Den ensamme vandraren upplevde en känsla av trygghet. Sträckan var lättare att lägga bakom sig än förr.

En förändring ägde rum också i Sammattis centrum. Det uppstod ett riktigt centrum, om än mycket anspråkslöst jämfört med stora tätorter. Men ett centrum ändå och nära kyrkan.

Sammatti förändrades, eller snarare förnyades. ”Tidens flykt” förutsatte det. Denna förändring – jag skriver hellre om utveckling – förnyade Sammatti. Man ville göra Sammatti till en attraktiv boendemiljö och visst lyckades man väl med det. Sammattis historia och Elias Lönnrots gav framgången en enorm språngbräda. Naturligtvis hade Sammattis läge nära huvudstadsregionen en positiv inverkan på invånarantalets utveckling och ortens livskraft.

Det traditionella Sammatti är kvar. Det har man värat om utan att göra en stor affär av det och med undvikande av sensationsnyheter. Vissa är kanske fortfarande förtretade över detta. Med Aleksis Kivis ord ”så ändras världen, Esko, pojken min”. Det är livets lag. Det finns ändå många värden som jag uppskattar i denna modernisering.

Kyrkan finns kvar mitt i byn och den har förtjänat sin plats i alla Sammattibors och sammarsammattibors tankar. Kyrkan härstammar från år 1755 och är en av Finlands äldsta träkyrkor. Den kan inte passeras omärkligt. Paikkari torp, Miinas stuga och Lammi hemman utgör vid sidan om kyrkan och biblioteket kärnan i Elias Lönnrots arbete: nationellt uppvaknande, naturen, bildning, utbildning, undervisning och tro samt internationalitet. Varje besökare som kommer till Sammatti borde göra denna vandring på drygt tio kilometer. Historien blir levande om man är det minsta insatt i Finlands historia och dess mångahanda stigar till självständighet. Här har Elias Lönnrot sin egen plats, fastän ytterst litet utforskad och ringa känd.

Sammatti är något speciellt. En egen dialekt, Elias Lönnrots arv och framtidstro. Till och med hjältestatyn i Sammatti har ortsborna döpt till ”tro på framtiden”.

Sammatti är en av de många kommuner som under tidens lopp konkret har upplevt reformerna av det kommunala självstyret. Sammatti anslöt sig till Lojo stad år 2009 och är numera stadsdel nummer 101. Kommunsammanslagningen var med tanke på finanspolitiken och tillgängligheten av välfärdstjänster på lång sikt både rättidig och ändamålsenlig.

Den självständiga kommunens namn ändrades från Sammatti till Lojo. Som namn, kultur, ord och ordets innebörd kommer Sammatti och sammatiskhet att bevaras. Jag tror bestämt att den nya kommunala sammanslagningen kan bli ett verkligt västnyländskt kulturcentrum, för detta finns alla förutsättningar.

Kyrkan i Sammatti härstammar från år 1755. Elias Lönnrot donerade altartavlan vid namnet "Kristi återkomst", målad av Adolf von Becker, till minne av sin dotter Thekla.

Det som behövs är tillräckligt med vilja och mod att bygga på den befintliga, mycket stadiga grunden. JOY-kampanjen kan vara en värdefull hjälp i detta arbete.

Sammattisällskapet bevarar sammattiskhet – kärnan i sällskapets budskap är hembygdsarbete och dess betydelse. Så har man arbetat och så kommer man att arbeta. Låt detta illustreras av våra åtgärder ett par år tillbaka vid stödandet av skolans mentala tävlingar, åstadkommandet av veteranstenen och det övriga främjandet av kulturarbete i Sammatti. Jag har en känsla av att anden segrar över materian. Detta historiska faktum skulle jag förutna att var härskande mitt i all nonsens – oavsett ideologi. Jag hoppas att hembygdsarbete förblir hembygdsarbete och håller sig fritt från all slags ytliga trender.

Sanningen är att hembygden är en av de viktigaste hållpunkterna för var och en av oss. Modetermen skulle i stället för hållpunkter tala om rötter. Att komma ihåg sin hembygd och att arbeta för dess bästa är en del av oss, en del av vår världsbild, en del av vår identitet och en del av vår nationalkänsla. Sist och slutligen är det arbete för fäderneslandets väl i ordens rätta bemärkelse med kännedom om historia och nutid och i och med framtidsorienteringen.

Risto Piekka, Sammattisällskapets ordförande, AKAVAs emeritus ordförande

”Inget vinterunderhåll” – läsning av Leninparken i januari

Mitt liv var mycket fattigare på den tiden då jag inte kunde urskilja olika träd från varandra. När jag en januarsöndag 2010 följer de tätt trampade stigarna i den ”ounderhållna” Leninparken, läser jag på knopparna signalerna från mina sommarliga vänner: askens (*Fraxinus excelsior*) mörka trianglar, blom- och bladmotiven på den japanska valnöten (*Juglans ailanthifolia*). Jag hamnar mig över kaninernas skadegörelser i våras och beundrar den noga inhägnade amerikanska bokens (*Fagus grandifolia*) raska växande – just på dess rötter såg jag för första gången ett nät som skulle förhindra kaninernas gräv arbeten. Även av de nya planteringarna har man tvingats ta bort flera stycken på grund av skadorna – så förstörs kulturarvet av nykomlingar som inte hör till vår natur.

Utvecklingen av douglasgranens (*Pseudotsuga menziesii*) lurviga kottar har jag följt ända sedan blomningen, de hästkastanjer (*Aesculus hippocastanum*) och kottar från den sibiriska cembratallen (*Pinus cembra subsp. sibirica*) som har fallit på marken har täckts av snön. Lyckligtvis samlade jag några att ha ovanpå spegelskåpet i mitt badrum som lufttrogörare och källor för doftminnen.

Leninparken fyller 50 år 2011. På Vattenborgbacken i Alphyddan färdigställdes år 1961 i samarbete med Helsingfors Trädgårdssällskap ett utställningsområde som ritades av trädgårdsarkitekten Maj-Lis Rosenbröjjer. Pekka Jyränkö, som då började arbeta på byggnadskontorets parkavdelning, berättar att det före planteringarna växte endast en björk, en tall, två popplar och ett äppelträd som hade självsått sig från ett frö på området. De största växterna som planterades var de 12 meter höga douglasgranarna, och trots att de stöddes med ankare i berget, fälldes de av en novemberstorm samma år. Pelarenarna (*Juniperus communis* 'Suecica') som transporterades två meter långa från Stjåmsund växer däremot fortfarande i parken. Också Rosenbröjjer själv var med om att placera stenarna i bäcken.

I närläsningen ser man väl också parkaralians skiljetecken: punkter, komman – och tankestreck.

”En sann pärla bland parkerna i Helsingfors är Leninparken i Borgbackens nonlöstra del”, skrev trädgårdsgurun Pentti Alanko redan år 1986 när parken fyllde 25 år. Av de mer sällsynta arterna i Leninparken nämnde Alanko då den japanska jämeken (*Ilex crenata*), buxbomen (*Buxus sempervirens*), idegranen (*Taxus baccata* ’Washingtonii’ och ’Repandes’), den koreanska tujan (*Thuja koraiensis*) och vita vinbär (*Ribes niveum*) – beklagligt många har nu försvunnit men hoppeligen återkommer de i och med den begynnande istandsättningen. De vackraste träden i parken var enligt Alanko de flikbladiga silverlönnarna (*Acer saccharinum* Wieri): ”--- se nu på dessa träds sirligt flikade, på undersidan silvervita blad som fladdnar vid den minsta vindfläkten.” Hur hängpoppeln (*Populus x woostii*) kom till Leninparken är enligt Alanko en gåta. Parkens kanadahemlock (*Tsuga canadensis*) är den ståtligaste i Helsingfors.

Parken fick sitt nuvarande namn år 1970 till äran av hundraårsjubileet av Lenins födelse. Att valet träffade just denna park påverkades säkerligen av närheten av det år 1958 färdigställda Kulturhuset. Nu gräver man på dess kanter förbindelsegångar med underjordiska tillbyggnader för Museiverket och Borgbacken, men *Leninparken får ingen som helst nytta av dessa projekt.*

Parkens andra gränsgranne, Arbetarbostadsmuseet på Kristinegränden har däremot lyft fram levande kulturarv genom att anlägga en rabatt med traditionella perenner. Där växte redan på sommaren 2009 åtminstone stormhatt, malva, höstflox, brinnande kärlek, såpnejlika, höstrudbeckia, höstaster och gullris. Vid Borgbackens fot ligger också Äppelträdsparken, ett viktigt objekt år 2010 när man har valt *Malus* som årets trädsläkte.

Med dessa uppgifter som färdkost fortsätter jag närläsningen av min park: där reser sig högt parkaralian (*Analia elata*) som stoltserade med sin höstfärgning, vid stranden av dammen står och spretar genom vintern fackelrosen (*Lythrum salicaria*) med sina lövbinder (*Fallopia dumetorum*), de svarta bären är från de oklippta ligusterna (*Ligustrum vulgare*), där på berget växer som marktäckare klättevildvin (*Parthenocissus quinquefolia*) och där längs bäcken klätterhortensia (*Hydnangea anomala subsp. petiolaris*). På hösten fotograferade jag hasselbuskens (*Corylus avellana*) nöt men den har någon ätit upp.

När jag hör hundrastarna diskutera sina hundar som ”leker under granarna”, har jag lust att rätta till att ”granarna” är coloradogranar (*Abies concolor*) men jag låter dem läsa sin park med sin egen vokabulär. Den tillfälliga skylten ”Inget vinterunderhåll” hindrar oss inte från att njuta av den snötäckta parken. Om staden ännu skulle investera i ett ordentligt staket och hinder i portarna så att kaninerna kan avlägsnas från området och det levande kulturarvet bevaras.

Läs Ni också parkguiderna som Dendrologiska Sällskapet ger ut och Ni kommer att bli förvånade över hur mycket mer läsning parkerna erbjuder; på sommaren utkommer en parkguide över Malms begravningsplats.

Pertti Pyhtilä, FM och översättare

Förorten och sandlådan som arv

Flaggan hissad, sand som man sjunker ner i och en ämbare, en vadbassäng med formen av en amöba och en karusell – borde man bevara något mer av denna barndomens lekplats än blotta minnet? Höghusförorter, industrihallar, lekplatser och sportplaner är vår gemensamma kulturmiljö i lika hög grad som våra medeltida kyrkor eller fornlämningar och allmogebyggnader. En av kärnfrågorna beträffande kulturmiljön är vad i nutiden som borde bevaras och vad dokumenteras för framtida generationer, vilken del av omgivningen blir vårt gemensamma kulturarv. – Vi bestämmer idag vad som är historia i morgon.

Efter de senaste krigens byggdes Finland kraftigt: det behövdes bostäder för den växande befolkningen, välfärdstjänsterna utvecklades och behövde utrymmen, landet motoriserades och det byggdes vägnät och annan infrastruktur. Efter kriget togs många nya byggmaterial och -tekniker i bruk, bland annat betongbygge ökade kraftigt. Välfärdstatens uppgång syntes i den bebyggda miljön exempelvis i form av daghem, skolor, sjukhus och hälsovårdscentraler, sportplaner och lekplatser. Förändringen av boende- och serviceideal förverkligades bl.a. som förorter och förorternas lokala köpcentra. Dessa byggnader med sina omgivningar berättar om det finländska samhället och om hur det byggs till vad det är idag.

Efterkrigstida byggande finns det förhållandevis mycket av: cirka 86 % av det finländska byggnadsbeståndet är yngre än 70 år, med andra ord byggt efter år 1940. Till exempel härstammar endast en mycket liten del av den bebyggda miljön i Helsingfors, uppskattningsvis cirka femhundra byggnader, från tiden före år 1900. Över 80 % av stadens hela bostadsbestånd har byggts efter år 1940. Likartade tal återkommer också i våra andra kommuner; då exempelvis över hälften av våra 1,2 miljoner bostadshus har byggts år 1970 eller senare. Redan antalet byggnader från efterkrigstiden är en ansenlig utmaning när man överväger vad man borde sila fram och spara för framtida generationer.

Antalet byggnader garanterar att dessa nyare delar av kulturmiljön är bekanta vardagsmiljöer för många. Min egen barndoms boende- och skolhistoria är ett bra exempel på detta: de första åren i ett 1950-tals höghus, de följande i ett 1980-tals radhus, skolåren i två skolbyggnader från 1950-talet. Alla dessa var och är småstadens gedigna grundläggande byggnadsbestånd som kräver omhändertagande. En del av dessa byggnader för min tidiga boende- och skolhistoria har redan upplevt flera totalrenoveringsfaser och också för 80-talets byggnader står de alldeles för dörren. Lekparker håller inte från en generation till en annan men också de kan ha hågkomster från det förflutna. Så är det på lekplatsen från min barndomsmiljö där den med naturstenar belagda vadbassängen som inte längre används har bevarats som en del av parken.

Svårt att se det som är nära

I tidningar kan man ofta läsa om problem med inomhusluften i skolor som har byggts efter kriget eller hur förorter och köpcentra som byggdes på 60- och 70-talen förfaller. Förorterna från efterkrigstiden totalrenoveras kontinuerligt, skolnät förnyas och samtidigt fattas beslut om skolbyggnaders öden, industrimiljöerna skiftar ägare och användningssyften, ändringar och reparationer görs allt snabbare. Det efterkrigstida bygg

nadsbeståndet byggs om och rivs ner, ofta utan debatt. Till exempel renoveringar av hela förorter är enorma utmaningar och det kan hända att man glömmer bort att ta vara på byggnadernas särdrag.

Är det byggande som gjordes i närhistorien faktiskt bara vardaglig bruksmiljö som kan fönyas utan vidare funderingar kring saken? Dessa miljöer är ofta flärdfria, till och med karga och unga till åldern, och då är värdena som förknippas till dem annorlunda än värdena av äldre historiska miljöer. En miljö som man anser vardaglig är svår att uppskatta och värdesätta, det är svårt att se det som är nära. Ny, nyligen byggd miljö tjuvar först, ser sedan alldeles för gårdaglig ut, tills uppskattningen efter en längre tid återigen stiger. På grund av detta upphör överläggningarna över kulturmiljöns skyddsvärden i inventeringar om nyare byggande och planläggning ofta vid 1970-talets byggnadsbestånd och nyare byggnader lämnas för att utvärderas av framtida generationer.

Hur blir det nya ett arv? Att bli ett arv kräver både att det träffas ett val och att objektet vårdas och i någon form bevaras för dem som kommer efter oss. Om valen bör en bred diskussion föras. Det är viktigt att fundera på vem som borde vara den som säger vad som är värdefullt, ur vems synvinkel det moderna arvet utvärderas. I diskussionen om det efterkrigstida byggnadsarvet behövs medborgare, medborgarorganisationer, kulturmiljöexperter och myndigheter.

Kulturarvet är inte statiskt, de följande generationerna omdefinierar det på nytt – och kanske undrar varför vi inte uppskattade förorter, på samma sätt som vi nu förundrar oss över dem som river trästäder. Ser vi ända fram till morgondagen?

Ulla Salmela, FD, specialforskare, Museiverket

Byggnadsbeståndet efter senaste krig är en viktig utmaning åt reparationsbyggnadet och byggnadsskyddet. Bostadsområdet Kortepohja, Jyväskylä.

Från landet till staden och tillbaka

Begreppet kulturmiljö leder oss till att tänka på något fint och speciellt. Idag igenkänner merparten av människorna herrgårdsmiljöer, funktisbyggnader eller gamla brukssamhällen som kulturmiljöer vars värden man bör värna om. Dessa byggnader och landskap uppskattas även nationellt och internationellt – de värdefullaste bebyggda miljöerna har katalogiserats och man strävar efter att trygga bevarandet av dem genom planläggning. Nationella symbolbyggnader och deras inomhusutrymmen har skyddats med hjälp av byggnadsskyddslagen. Våra globalt mest unika kulturobjekt är upptagna på Unescos världsarvslista.

Att identifiera vårt gemensamma kulturarv och de värden som förknippas med det samt dess särdrag är viktigt: det stärker vår identitet men öppnar samtidigt våra ögon till att se värdet av det kulturarv, de byggnader och fömlämningar som andra kulturer och tidsperioder har producerat.

Ibland känns det dock som om det är lättare att blicka långt än på nära håll – både geografiskt som tidsmässigt. Pyramiderna i Egypten, antikens tempel och medeltida slott och katedraler är imponerande och folk reser långa vägar för att beundra dem. Vårt finländska byggnadsarv ser anspråkslöst ut vid sidan av de internationella jämförelseobjekten. Ändå är kriteriet till exempel vid val av objekt till Unescos världsarv uttryckligen objektens unikheter som hos oss syns exempelvis i vårt värdefulla träbyggnadsarv.

Det vi borde göra är att hitta kulturmiljön även på nära håll. En kulturmiljö uppstår, lever och förändras till följd av människans verksamhet. Därför är det viktigt att vi förstår hur våra gärningar och val har påverkar morgondagens kulturmiljö. Vår omgivning har bara det värde som vi ger det. Om vi inte uppskattar det själva, är det svårt för andra att värna om det. Därför borde vi se oss omkring med öppna ögon och öppet sinne: hur ser min egen omgivning ut, vad betyder den för mig, vad kan jag göra för min omgivning?

Som merparten finländare ser jag mig omkring som en stadsbo. Jag arbetar i Helsingfors innerstad och tar mig dagligen igenom Kronohagens empirestadsdel. Eftersom också skönhet kan avtrubba, uppmanar jag mig själv regelbundet att se mig omkring för att njuta men också för att iakttä min omgivning med en kritisk blick. Hur passar nybyggena i sin omgivning, hur omhändertas gamla byggnader, hurudana evenemang och konstruktioner förverkligas på Senatstorget.

I en levande stad kan miljön inte vara oföränderlig men också förändringar bör anpassa sig till och respektera den befintliga kulturmiljön. Mina medmänniskors liv och handlingar försöker jag också förstå: varför är vissa immuna för sin omgivning eller rentav vill skräpa ner och fördärva den? Skräp, klotter och sönderslagna parkbänkar får väl ingen att trivas bättre i sin omgivning eller må bättre. Parker och havsstränder är här i Helsingfors våra gemensamma vardagsrum, vars värande och hänsynsfulla förnyande borde ligga oss speciellt nära hjärtat.

Som merparten finländare har jag mina rötter emellertid annorstädes än i staden. Trots det njuter jag med fulla drag av stadslivet. Min stadsdels balanserade och harmoniska struktur där höghus, egnahemshus och radhus som har byggts under olika perioder och i olika stilar varvas till en spänstig, grönskande och trivsamt helhet. Jag bor i ett höghus nästan i innerstaden men jag är långt ifrån en infödd Helsingforsbo. Således ligger

också längtan till landsbygden mig i blodet. På veckoslut och under semestertider styr vi kosan mot västra Nyland.

Jäktade som vi är lägger vi sträckan bakom oss oftast på motorvägen, någon enstaka gång unnar vi oss lyxen att ta en lugnare rutt. Vilken rutt vi än väljer erbjuder den en möjlighet att granska vår livsstil och dess påverkan på vår kulturmiljö. När man färdas längs motorvägen kommer tanken om privatbilens påverkan: vägarna splittrar det gamla kulturlandskapet och längs vägarna reser sig allt större köpcentra för att locka den bilburna köpkraften. Hur länge kan denna utveckling pågå, är dessa koncentrationer vår tids dinosaurier? Och vad av detta vill och kan vi bevara för framtida generationer, är också detta vår tids kulturmiljö?

När vi väljer den slingrande färdrutten längs landsvägar slappnar sinnet av och kritiskheten glöms bort. I stället beundrar hela familjen i kör de omväxlande landskapen som öppnar sig likt vykort omkring oss. Lantbrukslandskapet med sina byggnadsklungor, kuperade åkrar, trädalléer och kyrkbackar verkar med sin blotta existens göra människan gott. Vi tävlar bara om vem som är först med att upptäcka betande hästar och kor. Ibland vaknar jag dock från mitt drömmeri till insikt om att dessa landskap existerar tack vare hårt arbete. Bakom det blida landsbygdslandskapet ligger hårt arbete från generation till generation för uppbringande av levebrödet, utsatt för väder och konjunkturer. Landsbygdslandskapet skulle förändras avsevärt om jordbruket som näring inte längre lönade sig och folket skulle flytta till städerna allt snabbare. Vad skulle då hända med kulturmiljön? Är vi beredda att acceptera och anpassa oss till dessa förändringar?

Vad ska man alltså ta som måttstock för en kulturmiljö? Mycket kunskap och kunnande finns tillgängligt och det lönar sig att aktivt dra nytta av det. Möjligheterna till växelverkan har ökat, reparationsrådgivning och även ekonomiska resurser kan fås för renovering och restaurering av de värdefulla objekten och miljöerna. Man kan också utveckla sig själv att läsa och se sin omgivning mer mottagligt, med kulturarvsfostran strävar man efter att uppnå detta redan från barnsben.

I sista hand kan man kanske ta sig själv och sin erfarenhet som riktlinje. När landskapet gör en väl, när man upplever miljön som trivsam och får kraft och innehåll i sitt liv av det, finns premisen för en god kulturmiljö där. I dessa funderingar fortsätter jag min väntan på den kommande sommaren med traditionella perenner och rödfärgspenslar.

Päivi Salonen, kulturråd, undervisningsministeriet

Toves virtuella Mumindal

En del av förmågan att förstå kulturmiljön är att lära sig läsa den. Kulturmiljön och landskapet ses oftast som en färggrann bild av det vi ser omkring oss, men de kan också vara något annat. De kan vara teckningar som beskriver miljön med konstens medel eller med gemensamt överenskomna symboler, som på en karta.

Tove Jansson har skapat en egen värld för sina muminfigurer. En helhet där samtliga hållpunkter i alla muminberättelser är placerade. Den bifogade kartbilden är ritad som en sommarbild för de första bladen i *Trollkarlens hatt* – sedermera även för illustreringen av *Trollvinter*.

Som en karta är bilden för det första lokaliserad till en viss plats. I en av Toves texter är dess koordinater $60^{\circ} 07' 12''$ nordlig bredd och $20^{\circ} 45' 50''$ östlig längd. På kartan är denna plats belägen på ett ställe som numera ligger knappa sex kilometer från Toves förra sommarställe, Klovharu i Pellinge, och som är en grynnan på ungefär tolv meters djup!

Mumintrollens hemvist kan alltså inte existera fysiskt. Men i princip har den kunnat existera, för visst finns den utmärkt på kartan och kan hittas. Mumindalen utplaceras alltså i kategorin för skapad verklighet – i samma kategori där harrypotters, alicor i sitt underland, kalleankor i sitt ankeborg, jamesbondar, askungar, snövitör med sina dvärgar och hansochgretor lever och verkar i sin värld.

Låt oss ta en titt på Mumindalen. På den bifogade kartan, som alltså ritades av Tove och som hon anser beskriver på ett tillräckligt sätt hela muminvärlden, finns ett par element som utan tvivel är centrala.

Det första av dem är centret där muminhuset ligger. I huset bor muminberättelsernas huvudkaraktärer och gäster. Huset är och förblir, det är ett skydd. Det är ett HEM med stora bokstäver. För säkerhets skull har Tove också ritat husets planritning på denna karta och placerat de centrala personerna på ritningen. I hemmet bor framför allt Muminmamman som skapar harmoni och hemkänsla för sina gäster.

Huset omges av ett närområde. En plats där man kan vistas bekymmersfritt, då man därifrån alltid kan fly till HEMMET om en fara hotar. Närområdet karakteriseras av syrenbuskarna, vedboden, jasmingården, tobaksodlingen. Fönimbara hållpunkter i närområdet. Detta är Mumindalens hjärta.

Tammerfors konstmuseum, Mumindalen / © Moomin Characters TM/Bulls

Nästa hållpunkt är bäcken, eller i själva verket floden, som rinner norrifrån, från den stora skogen mellan bergen och mynnar någonstans dit man inte ser. Floden kommer någonstans ifrån, floden rinner någonstans – möjligheterna är ändlösa. Det flödande vattnet symboliserar livet. Därför har det en central ställning i muminvärlden.

Över floden leder en bro. Där går gränsen. Gränsen som man måste överskrida för att komma bort från muminvärldens hjärta, trakten nära hemmet. Men över denna bro kommer också besökarna till Mumindalen, som Muminmamma sedan på sitt eget sätt gör till boende i gemenskapen. Det är den tillåtna vägen.

Det bör märkas att på andra sidan strömmen finns ett par hemuler och på branten av sidobäcken faktiskt ett par muminfigurer; i närskogen tydligen också Sniff. Och från bron mot huset går ett par – jag tror att de är mamman och pappan. Här kan man alltså vistas och ta sig ut på äventyr; bron leder tillbaka till tryggheten.

Närområdet omges av en skog. En skog som man känner till åtminstone till stora delar och genom vilken det går en stig eller en väg till havet. Men skogen är inte det mest centrala då man beskriver Mumindalen. Också här kan man göra en utflykt, för skogen känner man. Men skogen är ändå redan lite skrämmande, då bland annat Mårran bor här.

Den andra skogen, den kusliga granskogen i flodens övre lopp, är däremot redan en annan värld. Tove har hämtat symboliken från den centraleuropeiska sagotraditionen där långt borta är det samma som på andra sidan stora skogen. Där bodde häxorna, där hölls Hans och Greta fångna. För oss nordbor är skogen inte främmande på samma sätt.

Tove har avgränsat Mumindalen också på ett sätt som vi kan förstå. De stora bergen – där bland annat hjortar eller renar bor – är det gränsområde som skiljer oss från de andra. När en tysk folksaga bygger en gräns mellan det bekanta och det främmande är gränsen och övergångsområdet en stor skog. När en finländsk sagoberättare definierar gränsen mellan oss och andra tar man som element ”långt bortom de blå bergen”. Här är det bekant och tryggt, där borta är allt främmande och farligt.

Ännu en helhet. Viljan och sinnets längtan till frihet, ut, någonstans. Lösningen på detta är i Mumindalen havet och experten inom området, Muminpappan. Stigen leder till bryggan, där det förutom badhuset för lokal användning finns en båt för färder ut. Men där ute finns det någonting som vi inte känner till, som hör till en annan värld. Där är hattifnattarnas värld, vars väsen vi på inga sätt kan förstå. Just därför är den isolerad från oss till sin egen ö.

Så här kan man låta tanken flyga och läsa Tove Janssons Mumindal. Även om vi likt Tove kan placera Mumindalen på en karta eller en fantasikarta, är det ändå bara ett sinneslandskap. På samma sätt kan vi rita vår egen karta över vårt boendelandskap. När vi ritar den överför vi till kartan eller bilden vårt eget sinneslandskap – vi väljer att rita de saker som vi håller för viktiga. Vi ritar hjärtat, närområdet, gränserna, världen utanför. Där syns värdena i vår världsbild.

Lassi Saressalo, Ordförande, Muumien Ystävien Yhdistys MYY ry

Lyftkranen och Stjärnan

Kriget har fört flickan och pojken i Zachris Topelius välkända saga Björken och stjärnan till ett främmande land. Där har de det bra, men hjärtat längtar hem. Björken och stjärnan som lyser mellan dess grenar är de enda igenkänningstecknen. De är för dem ett landmärke i landskapet men också hållpunkterna i livet: björken står för fäderneslandet, stjärnan för tron. Ledsagade av ett himmelskt fågelpar beger sig barnen, när de vuxit upp, på en lång vandring hemåt – och når målet efter ett år på resa. ”Där är vår björk”, säger pojken, och flickan: ”Där är vår stjärna”.

Rudolf Koivus illustration till pärmen av tidskriften Kotiliesi (nr 16, augusti II, 1934) om stunden för syskonens hemkomst är en av de finländska urbilderna. Symbolen för Finlands Förening för Kulturarvfostran överför konstellationen till samtiden som blir allt mer urbaniserad: under trädet finns en tätort eller en stad med sina höghus och kyrktorn.

I mars 2009 ställde fotografen Pekka Piiparinen från Outokumpu ut 31 bilder från Joensuu som intagits av en byggboom på sin utställning med namnet Muuttuvat maisemat (Föränderliga landskap). I bakgrunden på tio av bilderna finns en lyftkran, en eller flera www.maisemat.fi. På stan lyste under jultiden julbelysningen, och julstjärnan, på lyftkranarna. De flockande lyftkranarna lyfte fram frågan om vilken den vanligaste fågeln i Shanghai är. Svaret är så klart: lyftkranen.

I vår omgivning finns en spänning mellan varaktighet och förändring. Vi uppskattar kontinuitet och stabilitet, historisk skiktning och det kulturella minnet men samtidigt förväntar vi oss dynamik, utveckling, framåtfart, framsteg. Övergivna byggnader och rivningsarbetsplatser kan då tolkas som tecken på framsteg; man har vågat ta steget ut, kunnat röja undan det gamla och förgångna. Så såg Alexandr Rodtjenko på 1920-talet också konsten flyttas från museer till gatorna och bli en del av vardagen. Målningen var nu själva gatan, skväreorna, städerna och hela världen. Framtidens konst hittade han i skyskraporna, broarna, telegraferna, flygplanen och ubåtarna.

För mig åskådliggör den lettiska konstnären Kristaps Gelzis' miljökonstverk Ecoyard 2000 (Ekogård 2000) på det mest levande sättet denna spänning mellan natur och kultur, men även mellan det som redan står färdigt och

PEKKA PIIPARINEN

det som snart ska ersätta det. Konstverket placerades i samband med ARS 95 på den obebyggda marken bakom Finlandiahuset på Tölövikens område och där har det ihärdigt hävdats sin plats. Det är, i enlighet med sin undertitel, 100 m² inhägnad mark, skyddad från urbanisering. Markområdet på en ar omgärdas av ett ståltrådsstängsel. Staden väller över den från alla håll; i bakgrunden rör sig lyftkranarna som gamar.

Ekoområdet och det kontinuerligt avsmalnande obebyggda området omkring det är inte i naturtillstånd utan en underutnyttjad park. Björken och stjärnan står för den orörda naturen. Kulturmiljön i sin tur är människans arbete: tätbefolkad mark och bebyggd miljö. Naturtillståndet är värdefullt i sig men människan kan inte leva utan att efterlämna spår. Å andra sidan åstadkommer inte heller naturen ensam sådant som kulturen producerar. Människan behöver därför inte förringa sig själv; som en äkta humanist får hon vara stolt över det hon åstadkommit, det positiva som endast hon kan få till stånd. Man ska inte göra sig till slav eller herre i förhållande till naturen, utan vara en ansvarsfull partner i skapandet, lär den kinesiske miljöpåverkaren Qu Geping ut. Och till det behöver väl inte något mer tilläggas – förutom kanske som garanti en aforistisk prosadikt av Lauri Viita ur samlingen från år 1961, *Suutarikin, suuri viisas*.

”Ei ainoastaan rakennustaito, vaan koko nykyinen teollisuus perustuu veistotaitoon. Konesahat, ilmaporat, näjähteet, kaivukoneet ovat niitä välineitä, joilla Suomen ystävällisiä äädinkasvoja veistetään. Ainoastaan taiteen elävä herkkyyks voi nyt ratkaista, kasvaako täällä myös omatunto, vaiiko vain maa murenee ja vesi sakenee.”

Yrjö Sepänmaa, Professor i miljöestetik, Östra Finlands universitet

PEKKA PIIPARINEN

På vägen till kulturlandskapet

”— at once it strikes you out and away from the habitable world in a splendid, purposeful manner; running along the highest ridge of the Downs a broad green ribbon of turf, with but a shade of difference from the neighbouring grass, yet distinct for all that. No villages nor homesteads tempt it aside or modify its course for a yard; should you lose the track where it is blent with the bordering turf or merged in and obliterated by criss-cross paths, you have only to walk straight on, taking heed of no alternative to right or left; and in a minute 'tis with you again — arisen out of the earth as it were. Or, if still not quite assured, lift you your eyes, and there it runs over the brow of the fronting hill.”

Med dessa ord beskriver den engelske författaren Kenneth Grahame den urgamla Ridgeway, en av örikets ”okända” sevärdheter och kulturarvets levande minnesmärken. Vägen som går över kullar och höjder som reser sig i hjärtat av England sträckte sig en gång i tiden från Nordsjön till Atlanten. Den har använts åtminstone i sju årtusenden. Ridgeway är således tusentals år äldre än de spikraka vägar som romarna senare byggde och som sedan dess har korsat landskapen i England.

Ridgeway tar vandraren till örikets historia och kulturlandskap. Längs vägen finns tusentals år gamla fästningar och gravkullar. Legender och sägner vaknar till liv för varje steg: På höjden i Lyddington hade kung Artur lett sina riddare till seger över saxarna år 490. Arturs slott Camelot var beläget i västra ändan av Ridgeway, dit Britanniens organiserade samhälle hade flyttat efter att det romerska riket hade störtat och barbarerna, anglerna och saxarna trängde sig allt djupare in i hjärtat av England.

Den över hundra meter långa vita hästen som ingraverats i kalkstensberget på sluttningen av kullen i Uffington är den mest magiska sevärheten längs Ridgeway. Den galopperande hingstens graciösa ben ser ut att sväva i luften, sitt sturska huvud bär den stolt på den långa halsen. Den firar Alfred den Stores seger över danskarna på kullen i Ashdown år 870.

Höjderna har burit de avgörande skedena i öbornas historia på sina axlar. Landskapet är den mest imponerande hemvisten som engelsmännens gemensamma minne innefattar. I årtionden har de skyddat Ridgeway och det omgivande landskapet som sin ögonsten.

Drygt 80 kilometer av Ridgeway finns ännu kvar till vandrarnas och ryttarnas glädje. Från kullarna och höjderna som

PHIL CHAMPION

Uffingtons häst är en figur från fornhistorisk tid. Den är gjord genom att man har fyllt fåroma som grävts på kurens sluttning med vitt kritstensgrus.

reser sig tre hundra meter över havet öppnas utsikter som sträcker sig tiotals kilometer norrut och söderut. Vandraren har en känsla av att han eller hon befinner sig på taket av England, omkring sig bara himmel. Landskapets förstelnade vågrörelse får en att tänka på oceanens orubbliga svall. Betesmarkerna, skogsdungarna och byarna i deras famn och skugga står inte höjdernas enskilda stillhet.

För den som vandrar längs Ridgeway blir vägen en kompanjon, en följeslagare, med vilken man kan fördjupa sig i tankeutbyte om det förflutna och om nutiden. Den urgamla vägen öppnar en dörr till livet för tusentals år sedan mitt i ett kulturlandskap vars skönhet får vandraren att tappa andan.

Erkki Toivanen, journalist, ordförande för Finlands Förening för Kulturarvfostran

Ridgeway tar vandraren till örikets historia och kulturlandskap.

Energi och livskvalitet från miljöerna

Vi har tre adresser: Rautio i Imatra, Utula i Ruokolax och Munksnäs i Helsingfors. På dem lever vi, numera jag och min man, och vår sons familj som bor i Esbo håller dem naturligtvis som reserv.

Jag älskar naturen och bebyggd miljö som har inpassats i den. I olika skeden i livet, under olika årstider rentav, får olika saker fokus och "Bermudatriangeln" mellan de nämnda adresserna hjälper att stå ut med fenomen som människan har åstadkommit. Man kan ta sig från ett ställe till ett annat om tidens anda på ett håll börjar bli klämmande. Jag är en bortskämd människa.

Semiotiker har bland annat i Imatra forskat i platsers anda. Jag har fäst mig vid idén. Södra Karelen är för mig en Plats med stor bokstav och de människor som bor där eller som har tvingats eller fått ge sig av därifrån är med och skapar denna anda. Under två årtionden blev både Södra Karelen och Kymmenedalen bekanta för mig, kommun efter kommun mellan de heliga floderna Vuoksen och Kymmene älv. Det var bittert att som riksdagsledamot upptäcka hur många människor som tvingades lämna området för att söka arbete, så att det blev i hög grad ett sommarland, ett fritidsställe. För mig är det den utvidgade delen av mitt sinneslandskap.

Södra Karelen binds samman av Saimen, Vuoksen och gränsen. Sjön är landskapets öga och detta öga står vidöppet på vårt område; Immalanjärvi är inte heller att förglömma. Vuoksens ström är Imatras skatt. Saimen, Vuoksen och Imatra fors bildar en naturhelhet utan like. Forsen har i poesin använts som symbol för Finlands frihet. Istiden har varit den goda andan för vår trakt. Den är modern till Saimen. Inlandsisens tyngd formade en sänka, och sanden, leran och gruset som isens smältvatten förde med sig skapade Salpausselkääsarna och skärgårdarnas labyrint.

Miljön har i Imatra byggts på så sätt att vi efter år 1900 har förstklassig arkitektur för varje årtionde. Stadsplanen är Alvar Aaltos, utarbetad för hundratusen; nu finns det färre än 30 000 invånare. Hotellet Imatran Wäktionhotelli är Usko Nyströms arbete från år 1903. Det följs av Alvar Aaltos De Tre Korsens Kyrka, magnifik funkis representeras av Väinö Vähäkallios bostadsområde Lättälä i Kaukopää och Elsi Borgs garnisonsområde i Immola med allt vad det innefattar.

Till bilden hör Einari Teräsvirtas idrottshus, Vuoksenniska samskola ritad av Jaakko Kontio-Kauko Räike, stadshuset ritat av Arto Sipinen-Mane Hetzer, Arto Sipinens kulturcentrum, Ilmo Valjakkas utbyggnad till Wäktionhotelli, Mansikkala köpcentrum och statens ämbetshus, "Smultronstället", ritat av Käpy och Simo Paavilainen. Från kejsardömet tid härstammar Siitola gård, Neitsytmiemi gård, Saimaanhovi och Rantalinna. Det allra nyaste, spahotellet Imatran kylpylä, har byggts målmedvetet i den magnifika naturen.

Också Imatra skulle man efter kriget ha byggt full med vanliga höghus men Vuoksen har satt stopp för detta genom att lägga beslag på sin stora led med Kruununpuisto och allt. I Imatra är också industriarkitekturen mycket lyckad, utan att förglömma Imatran Voima och med betoning på kraftverket.

I denna Imatramiljö har man fattat beslut – ibland bra, ibland dåliga. Jag har ändå fattat tillgivenhet för byggnaderna och bostadsområdena som jag nämnt och de har påverkat mitt sätt att tänka över saker som

Imatra fors, Saimen och Vuoksen bildar en naturhelhet utan like.

rör bebyggd miljö och att agera för dem. Stadens vardagliga, ibland också förtvinade liv har som motvikt en kraftig grönska på sommaren och bländande rimfrost på vintern; Vuoksen fryser inte.

Mitt "ellampaland" har varit en bra miljö att gå i skola, arbeta och grunda en familj i. Jag kom som ett tvåårigt evakuerat barn från Enso by i Jääski socken på andra sidan gränsen via Lempäälä till Imatra. En evakuerads rastlöshet är kanske det att vi som vuxna har haft flera hem samtidigt, riktiga hem och låtsashem, på grund av arbetet.

Den käraste miljön i mitt liv just nu är i Utula i Ruokolax. Saimen har, med goda skäl, varit nominerad till ett av världens sju naturunderverk. I detta underverk får vi bo. Vår timmerstuga är anspråkslös och ändamåls-enlig, skog finns det lagom av runtomkring. När man lyssnar till Saimens ljud under olika årstider vet man vad karelskt naturlandskap är när det är som bäst. Det öppnar alla sinnen. Den stora fjärden skapar nästan havsstämning, för det mesta brusar vågorna mildt men ibland får de stora skumkammarna en att känna hur liten människan är. Sofiakullen har vi uppkallat det branta berget bakom stugan. Förmimmelserna är som i J.L. Runebergs dikt Den femte juli:

”Nu stråla blomsterprygt, o land,
Höj överallt en lövrik strand
Ur sommarvarma vågen,
Låt rodna dina fjällars topp,
Låt skimra dina strömmars lopp
Och slå mot himlabågen
I glans ditt Saima-öga opp!”

Området har en krigisk historia. Vår adress, Murhakorventie (Mordödemarksväg) talar om hur under ofredstiden kosackerna tog invånarna i Utula by till ödemarken och dödade dem där. Också Saimens flotta krigade på fjärden framför oss, det påminner Murhaluoto (Mordskäret) om.

Träd, blommor, svampar, bär, fåglar, fjärilar, fiskar, rävar, ekorrar, lodjur och älgar, vargar och till och med björnar bor i samma trakter. Vårt barnbarn, fyraåriga Sofia, har redan ett par år varit medveten om vad Saimen och Vuoksen, farmorshemmet i Utula och farmorshemmet i Imatra är för något. Södra Karelen bjuder på ett skogsbos ro och frihet, men också arbete för den bebyggda och naturliga miljön.

Och farmorshemmet i Munksnäs då? Gamla, älskade Munksnäs har en behaglig anda och det är med människorna som den uppstår. Denna stadsdel som byggdes före kriget är som en småstad. Då fanns det knappt trafik, nu är parkering det närapå enda problemet. Vi bor på sjätte våningen, på ena sidan kommer fåglarna nära i och med björkarnas och tallarnas toppar, på andra sidan behagar Munksnäs allé med sina träd som växer i rad, också de med fågelbon.

Lägligt på denna boulevard går spårvägen. Fyran är vår livslina. Längs dess rutt finns våra viktiga adresser, Riksdagshuset, Helsingfors universitet, Nationalbiblioteket, Skatuddens kasino, Stockmann. Inom räckhåll finns Domkyrkan, Gamla kyrkan, Nationalarkivet, Nationalteatern. I Munksnäs kan man ta sig runt till fots och sköta ärenden i små specialaffärer. Till en mataffär som faller oss i smaken måste vi ta bilen, men ofta gör vi våra basinköp i Imatra. Fyran återigen tar oss till Gamla saluhallen och Salutorget.

Havet är viktigt i Munksnäs. Det är skönt att vandra längs stränderna. Man hoppas oupphörligt att den lilla rymligheten inte proppas full med byggen. Munkens lekpark är en skatt. Länge leve också den fina miljön vid Tali golf.

Hemmet är människans bo. Vi har aldrig hunnit markerat inreda våra hem då vi har haft så mycket liv att leva. Viktigare än det är boträden, både byggda och vilda miljöer, som man ska njuta av.

Riitta Uosukainen, statsrådet

Kansallisten kaupunkipuistojen verkosto ja valmistelutilanne 2010

- Kansallinen kaupunkipuisto, perustamisvuosi
- Kunnanhallituksen päätös selvitystyöstä
- Valmistelutyötä tehdään ilman kunnanhallituksen päätöstä
- ⊗ Valmistelutyö keskeytetty tai lopetettu

Nationalstadsparker, nätverk och förberedningar 2010. Källan: miljöministeriet.

Nationalstadsparker – stadslandskapens adel

I och med reformen av markanvändnings- och bygglagen år 2000 blev det möjligt att grunda nationalstadsparker i Finland. Den första nationalstadsparken i världen grundades redan 1995 i Storstockholmsområdet i Sverige. Sverige har således haft ett försprång på fem år jämfört med Finland. I dagsläget finns det emellertid redan fyra nationalstadsparker i Finland och någon enstaka är ännu att vänta inom de kommande åren. I Sverige finns det fortfarande bara en.

Sverige införde som första land i världen begreppet nationalstadspark. Bekymret med styckningen och den gradvisa urholkningen av de tidigare kungliga jaktmarkerna, parkerna och byggnaderna som utgör det historiska stadslandskapet ledde till att Sveriges riksdag 1994 beslöt sig för att grunda en nationalstadspark (Ekoparken) av området Ulriksdal-Haga-Brunsviken-Djurgården. Den grundades på Stockholms, Solnas och Lidingös kommuners administrativa område. Följande år beslöt Sveriges regering att man skulle låta göra en inventering av andra områden som lämpade sig som nationalstadsparker. Endast städer med fler än 50 000 invånare togs med i inventeringen. Med detta krav återstod i slutändan endast sju städer. Dock föreslogs endast två områden som nya nationalstadsparker: Uppsalaåsen-Fyrisån i Uppsala och Älvrummet i Trollhättan. Den sistnämnda staden – Sveriges Tammerfors – brukar ofta även kallas för Nordens Hollywood pga. sina filmstudior. Uppsala med sitt spektakulära slott, sin domkyrka, sin botaniska trädgård och Ingmar Bergmans filmmiljöer saknar inget att förevisa.

Den finländska modellen främjar en hållbar stadsplanering

När den första nationalstadsparken grundades i Sverige drog man ”ut i krig med klang och jubel” för att bekämpa anfall mot det historiska, kungliga landskapet. Man hann varken tänka igenom detaljerna i lagstiftningen eller kommunernas suveränitet då Sveriges riksdag fattade ett beslut i frågan. Då de kungliga värdena, som är exceptionellt starkt känsloladdade i Sverige, var allvarligt hotade, blev även respekten för det kommunala beslutsfattandet överkört av ”tvångsbeslutet”. Sättet besluten fattades på och det faktum att småstäderna uteslöts från inventeringen av nationalstadsparks kandidater har säkerligen delvis bidragit till att inte fler nationalstadsparker har grundats i Sverige – åtminstone tills vidare.

I Finland lanserades begreppet nationalstadspark och de preliminära stadsparkparagraferna för första gången officiellt i bygglagskommissionens betänkande (Kommissionens betänkande 1997:16). Till skillnad från Sverige har vi inte utgått från en riksomfattande inventering eller strategi för hurudana städer man vill uppta i nationalstadsparkfamiljen. Vid miljöministeriet förbereddes istället egen lagstiftning om kraven för nationalstadsparker som en del av markanvändnings- och bygglagen. Dessutom antog man fyra tekniska kriterier för att identifiera och bedöma lämpliga områden för nationalstadsparker. Med dessa bedöms områdets (1) innehåll, (2) omfattning och enhetlighet, (3) ekologi

och kontinuitet samt (4) stadscentrering. Kriterierna har utarbetats så att de som förbereder nationalstadsparkerna har möjlighet att bedöma styrkorna och svagheter hos nationalstadsparkernas potential. Enligt den respons man har fått verkar de författningar som antagits till markanvändnings- och bygglagen och miljöministeriets tekniska kriterier tillsammans som en bra metod som understöder en hållbar stadsplanering – också då när det egentliga målet inte är att grunda en nationalstadspark.

Det vedertagna förtätnings- och kompletteringsbyggandet ger upphov till de intensivbyggda nykvarteren med sina underjordiska utrymmen och betonglock. Nationalstadsparkerna utgör en motvikt till detta och de strävar efter att värna om stadsstrukturens värdefulla kultur- och naturarv som en omfattande och så enhetlig helhet som möjligt. Nationalstadsparken är i detta avseende även en del av den så att säga förenhetligande stadsplanen.

Låt ”alla blommor blomma”

I Markanvändnings- och bygglagen (132/1999) 68 § stadgas följande om begreppet nationalstadspark:

”För att bevara och vårda kultur- eller naturlandskapets skönhet, naturens mångfald (ändring 2009) eller historiska särdrag inom ett område som hör till den urbana miljön eller därtill anslutna värden i stadsbilden, sociala värden, rekreationsvärden eller andra särskilda värden kan en nationalstadspark inrättas.”

Miljöministeriet bestämmer om grundandet av nationalstadspark. Ministeriets beslut baserar sig alltid på kommunens ansökan. En stad som strävar efter nationalstadsparkstatus måste kunna bevisa att området för nationalstadsparken har det natur- och kulturarv som avses i markanvändnings- och bygglagen samt andra speciella värden och att man med tillräcklig planläggning har tryggt att de bevaras. Nationalstadspark kan etableras på områden som ägs av såväl kommunen som staten och – under vissa förutsättningar – även på privata områden. Principerna för att utveckla en nationalstadspark och att sköta om de speciella värdena definieras i den skötsel- och nyttjandeplan som kommunen utarbetar och som miljöministeriet godkänner.

Man har varken med markanvändnings- och bygglagens förordningar eller med de tekniska kriterierna upprättat någon gräns angående invånarantalet för att grunda en nationalstadspark i Finland. Små och medelstora städer har likadana möjligheter att ansöka om status som nationalstadspark som stora om området lämpar sig för ändamålet. I själva verket kan betydelsen av statusen som nationalstadspark vara större för mindre städer än för större. I dessa kan det fungera som något positivt, som en garanti eller ett certifikat för trivsel och en vacker stadsmiljö med hjälp av vilka man kan konkurrera med större städer. Med hjälp av statusen som nationalstadspark kan små och medelstora städer bevisa att de – istället för den urbana pulsen i tillväxtcentra, universiteten och det kontinuerliga byggandet – kan erbjuda både nuvarande och nya invånare och företag en central stadsnatur, grönskande parker, rekreationsområden samt en historisk stadsmiljö i människoskala. Nationalstadsparken ger staden status och garanterar att de speciella värden som ligger som dess grund bevaras och värnas om även i framtiden.

Även om man ”låter alla blommor blomma” kommer inte alla blommor nödvändigtvis att bära frukt – det har både markanvändnings- och bygglagens förordningar, de tekniska kriterierna samt själva beredningsprocessen visat vara mycket mer krävande. Vad gäller att öka främjandet av en god livsmiljö samt identifieringen och bedömningen av stadens speciella särdrag är det dock en fördel i ju fler städer man i anslutning med förberedandet av byggnadsplanen eller omfattande generalplaner för en diskussion baserat på nationalstadsparkens värderingar. Detta har visat sig vara en av de stora styrkorna i den finländska modellen för nationalstadsparken.

Nätverket av nationalstadsparker kompletteras

I regeringens proposition till Riksdagen med förslag till lag om reform av bygglagstiftningen uppskattades 1998 att det i vårt land kunde finnas 4-5 sådana områden där grundandet av en nationalstadspark kunde bli aktuellt inom de kommande åren. Bedömningen har på kort sikt visats sig vara någotsånär korrekt, men på lång sikt rätt så försiktig. Den första nationalstadsparken grundades i Tavastehus 2001. Året därpå fattade man samtidigt beslut om nationalstadsparkerna i Heinola och Björneborg. Den viktigaste händelsen under det riksomfattande Gröna Året 2008 var grundandet av Finlands största och mest havsbetonade nationalstadspark i Hangö.

Det är glädjande att man – utan någon som helst riksomfattande vägledning eller strategi – strävar efter att anta kandidater från mycket olika städer för det växande nätverket av nationalstadsparker. Borgå har efter en lång förberedelse av generalplanen och förundersökningsfas fått sin ansökan klar, vilken har godkänts av stadsstyrelsen. Grundandet av nationalstadsparken i Borgå är en av händelserna i Finland under FN:s temaår om biologisk mångfald. Här vill man framhäva vikten av stadsnaturens bevarande som en del av en god livsmiljö och stävandet av utarmningen av den biologiska mångfalden.

Borgå för tankarna direkt till de gamla trähuskvarteren i Borgå och domkyrkan som präglar stadens siluett, den angränsande Borgbacken och dess motpart Näsebacken som utgör dess varviga stadsutrymme, nationallandskapet. Mindre kända är värdet av naturarven vid Borgå älvstrand och -mynning; Stormossens myr, de gamla naturskogarna i Stensböle och den vida fågelvåtmarken i Ruskis. Allt detta omfattas av den kommande nationalstadsparken. Spåren efter människans hand och levnad och den natur Gud har skapat förenas i det landskap som skapats såväl i Borgå som på andra ställen i både befintliga och framtida nationalstadsparker.

Man kan med rätta säga att nationalstadsparkerna är adeln bland de finländska stadslandskapen. Utöver Borgå strävar även Kotka, Åbo, Forssa, Valkeakoski och Seinäjoki att upptas i denna adel. I nätverket av nationalstadsparker har alla dessa städer sina egna styrkor samt en tydlig roll som avviker både sinsemellan och från redan grundade nationalstadsparker. Det återstår att se om det i dessa städer finns en tillräcklig tåga och kommunalpolitisk vilja att ta sig ända in i mål.

Jukka-Pekka Flander, Miljöråd, miljöministeriet

BORGÅ STAD

Konventionen om europeiska landskap

I oktober 2000 samlades Europarådets medlemsstater i Florens för att utarbeta en europeisk landskapskonvention, det första internationella fördrag som uteslutande handlar om landskapet. Saken hade naturligtvis inte uppstått ur tomma intet, utan föregåtts av flera års beredning på olika håll. Konventionen sammanfattar de viktigaste dragen i det europeiska landskapstänkandet som har sitt ursprung i en sekellång landskapsforskning inom olika traditioner.

Ett internationellt dokument som den europeiska landskapskonventionen får sin början då den undertecknas av de anslutande staterna. I följande skede ska konventionen antas, dvs. införas i respektive lands lagstiftning. Före slutet av årtiondet hade den undertecknats av 35 medlemsstater allt från Norge till Italien och Azerbajdzjan till Irland. Av dessa har 31 stater dessutom antagit konventionen, senast Sverige. I Finland har konventionen varit i kraft sedan 1.4.2006.

Konventionen fastställer landskapen och förpliktigar till att värna om dem både på det nationella planet och i det internationella samarbetet. Konventionens styrka ligger i att den ökar förståelsen för landskapens särdrag, mångfald och förändringar och landskapsvårdens övergripande mål. Konventionens svaghet är att den saknar både käpp och en ordentlig morot: förseelser får inga följder, och några medel anvisas inte för främjandet av landskapsvården. Ansvar för åtgärderna ligger alltså på de enskilda länderna.

Vilka landskap?

Ett landskap definieras i konventionen som ett ”område sådant som det uppfattas av människor och vars karaktär är resultatet av påverkan av och samspel mellan naturliga och/eller mänskliga faktorer”. I denna definition möts de två traditionella huvudgrenarna inom landskapsforskningen. Enligt den naturvetenskapliga uppfattningen är landskapet ett konkret område som består av element som formas av naturen och människan. Till dessa hör mark, växtlighet, vattendrag, åkrar och den bebyggda miljön. Den humanistiska landskapsforskningen fokuserar däremot på de uppfattningar och sinnesbilder som det betraktade landskapet väcker. De här synvinklarna kompletteras av landskapens funktions- och förändringsdimension som också innebär att vi kan påverka landskapens tillstånd.

Konventionen är alltså tillämplig på respektive lands ”hela territorium och omfattar natur-, landsbygds-, stads- och förortsområden” och ”den avser landskap som kan anses som särskilt värdefulla såväl som vardagliga landskap och degraderade landskap”. Utöver sevärdheterna och värdefulla landskapsområden är det alltså viktigt att också sköta om den vardagliga miljön och sträva efter att avhjälpa skador på landskapen. Det är fråga om kvaliteten på miljön som omger oss alla.

Insatser för landskapen

Landskapskonventionen förutsätter att landskapen erkänns i den nationella lagstiftningen och att en politik som omfattar landskapskydd, -vård och -planering genomförs. Landskap bör identifieras, och man måste bedöma deras utmärkande drag och de faktorer som påverkar dessa, och dessutom uppmärksamma förändringar i landskapen. Det bör också ställas kvalitetskriterier för landskapen. Landskapspolitik innebär att man på det nationella planet inför metoder för att skydda, vårda och planera landskapen. I konventionen konstateras det att medborgarna och de lokala myndigheterna bör beredas möjlighet att medverka i utformandet och genomförandet av dessa angelägenheter.

Det faktum att Finland har antagit landskapskonventionen säger något om att vi redan har nått en skälig grundnivå när det gäller landskapsfrågor. Landskapens värden och kulturarv anges och föreskrivs bland annat i grundlagen, naturvårdslagen, markanvändnings- och bygglagen, marktäcktslagen, byggnadsskyddslagen och i lantbrukslagstiftningen. Värdefulla landskapsområden och bebyggda kulturmiljöer har kartlagts. Nationallandskapen har listats. Landskapsvårdsområden har inrättats. Miljöstöd för lantbruket beviljas för vård av kulturbiotoper och för att främja mångfalden i naturen och landskapen. Vi har ett fungerande system för planering av markanvändningen. Forskning och utbildning i landskapsfrågor idkas vid universiteten och vid olika inrättningar. Diverse organisationer står till tjänst med rådgivning om landskapsvård. Otaliga pågående projekt bidrar till att genomföra den europeiska landskapskonventionen. Medborgarorganisationernas kulturmiljökampanj ”Din Egen Miljö” är ett sådant projekt.

Vid sidan av de nationella åtgärderna förpliktigar landskapskonventionen till internationellt samarbete inom landskapsforskning, utbildning och informationsutbyte kring temat. Ett europeiskt landskapspris ingår också i det internationella samarbetet. Priset beviljas vart annat år till lokala myndigheter eller medborgarorganisationer. Första gången beviljades det år 2009 till staden Lille i Frankrike. Tävlingsjuryn berömde också Finlands bidrag, landskapsprojektet i Tavastkyro. Nästa kandidat utses genom tävlingen Finlands bästa landskapsprojekt 2010.

Landskapet förändras ständigt – det blir aldrig färdigt. Därför måste vi kontinuerligt vårda kultur- och naturlandskapen på många olika sätt. Då vi får ny information om olika fenomen som gäller landskapen, uppstår det samtidigt ständigt nya utmaningar för skyddet och vården av landskapen. Vårt samhälle, kultur och miljö återspeglas och bildar lager i de landskap som omger oss. Det är därför synnerligen viktigt att landskapsfrågorna lyfts upp till en så omfattande och djup medborgardialog som möjligt. Det bidrar till att skapa de bästa vägvisarna för genomförandet av landskapskonventionen i Finland.

Tapio Heikkilä, KoD, miljöråd, miljöministeriet

FORSKA OCH LÄR DIG

Uppgifterna anknäver till essäerna i boken och de har utformats för folk i alla åldrar. Utgångspunkten för att göra uppgifterna är att man har läst essäerna och tittat noga på bilderna. Av de färdiga arbetena kan man till exempel bygga en utställning i skolan, biblioteket eller servicehuset. Essäerna kan användas för stunder för erinrande i olika grupper, såsom i skolor, hembygdsföreningar eller på pensionärers sammankomster. Då delar man ut en kopia av en essä till deltagarna eller läser essän högt på utställningen. Deltagarna kan turas om med att berätta de tankar och minnen som artikeln väcker för den som sitter bredvid. Avslutningsvis diskuteras erfarenheterna gemensamt.

Gamla Raumo – en bit urbant Finland

”Gamla Raumo upplever man bäst gåendes, dröjandes.” säger Markus Bernoulli. Den är en alljämt förändrig, sälsymt enhetlig stadshelhet med otaliga detaljer och berättelser. I sin essä ledsagar (s. 8) Bernoulli läsaren i sin hemstad med hjälp av sinnesupplevelser. Genom att iakta växlingen av årstiderna skärps erfarenheter och blir flera olika. Sök och anteckna essäns sinnesupplevelser. Vad berättar bilderna? Studera dem noga. Fotografera din egen näromgivning och observera den genom att medvetet utnyttja alla dina sinnen. Hur upplever du omgivningen med slutna ögon, hurudana ljud hör du? Dofter och lukter, gatan eller vägen under dina fötter, vinden på din hud är en del av din miljöupplevelse. Alla små detaljer på husen och andra konstruktioner i omgivningen, såsom broar, berättar om tiden och tidens förlopp, det förlutna.

Raumo är Unescos världsarvsobjekt. Mera information får du på www.kulttuuriperintokasvatus.fi.

Bilder från ett kulturlandskap

Heljä Jämfelt beskriver i sin essä (s. 11) en resa från bekanta landsbygdslandskap till hjärtat av huvudstaden. *”Den som vill tolka kulturmiljöns budskap behöver tid och ett öppet sinne, reflekterande över förhållanden mellan orsak och följd och vilja att förstå. Med tanke på inläring är det fråga om en viktig färdighet – landskapet måste byggas även i framtiden.”*

Rita en karta från skogsstigarna till staden genom att följa skribentens beskrivningar. Märk ut etapperna på resan med beskrivande figurer eller symboler som du har tänkt ut. Skriv symbolernas betydelser på kartan. Du kan också rita en karta över en utflykt från landsbygden till staden som du har gjort. Kartan kan också skapas i grupp.

Meddelanden från antiken – kulturmiljöns skikt

Som resultat av stadsbygge uppstår ofta stora bostadsområden med enhetligt utseende. Ibland blir dock något minne från gångna tider kvar mitt bland byggnaderna, som på sidan 15. Bildens välvda pelarrad som har blivit kvar i en liten park i Nordsjö i Helsingfors har ursprungligen varit pergolan i forntädgården av Villa Lill Kallvik. Vad berättar den välvda pelarraden? Utan tvekan om roligt villaliv på tidiga 1900-talet men framför

allt kommer meddelandena från mycket längre bort, från antikens tid och forna Grekland, ursprungskällan för den klassiska byggkonsten.

Reflektera över ett fiktivt samtal som bostadshuset som byggdes på 2000-talet och trädgårdens pergola som pryds av joniska pelare kunde föra. Skriv eller teckna en historia eller gör ett skuggskådespel om livet runt trädgården. Utforska också din egen näromgivning: vilka gamla element känner du igen i den? Fotografera eller videofilma de kulturella skikten i din näromgivning. Inled en diskussion om temat ”vad ska bevaras och hur?”. Vad tycker du om att pergolan bevaras som en del av en park i staden?

Vokabulär:

pergola = en pelargång som har ett tak av bjälkar och klättrväxter som prydnad

formträdgård = ett regelbundet arrangemang som ofta baseras på symmetri och axialitet

En historikers blick

”För mig är landskapet förutom estetiskt och upplevelsebundet, också och framför allt en historisk konstruktion” skriver Katja Lappalainen i sin essä (s. 16). I och med kunskaper i historia fördjupas landskapsupplevelsen och får nya dimensioner. De kan vara till exempel sociala förändringar, förändringar som har att göra med människolivet eller förändringar som har skett i naturen. Ändringar i näringarna och livsstilen påverkar vår omgivning.

Utforska artikelns två åkerlandskap, varav det ena är från 1960-talet och det andra från seklets början. Vad berättar bilderna, hurudana förändringar har skett under fyra årtionden? Vad har bevarats oförändrat?

Fundera på vad som är ditt landskap som du är fäst vid. Är det vid en sjö, i ödemarksskogen, en ö i havet med sina båtskul eller stadens centrum med sin vimlande folkmassa och reklamljus? Ta reda på förändringarna i ditt landskap, dess historia. Jämförelsepunkter med nutiden kan du söka i hemalbum, historieböcker eller hembygds museets arkiv och på internet. Du kan också intervjua lokala invånare. Jämför dina egna minnen med de intervjuades minnen. Fotografera och anteckna dina forskningsresultat, gör en liten bok.

Handgripliga Sammatti

Risto Piekka hävdar att ”Sammatti är något speciellt. En egen dialekt, Elias Lönnrots arv och framtidsstro.” (s. 29). I centrala Sammatti finns en träkyrka som byggdes år 1755. Där predikade Lönnrot alltid när han var hemma. På dess gravgård har ortsborna under flera sekel fått sin sista viloplats. Kyrkan och kyrkogården är heliga ställen där besökaren kan känna närvaron av det heliga. Gravstenarna berättar om många livsöden.

Tillbringa tid på gravgården vid din hemkyrka, läs skrifterna på de gamla gravstenarna. Kanske känner du till livsödena av några personer som dog för länge sedan. Väv en berättelse, en dikt eller en pjäs av det du har sett, hört och läst om socknens historia. Bara ett namn som huggits på en gravsten kan inspirera dig att skriva en historia. Du kan också illustrera historien.

Ute efter fantasilandet på kartan över barndomens lekar

När man studerar Tove Janssons biografier känner man igen flera ställen och händelser som uppenbarligen har varit utgångspunkter för Mumindalen. På samma sätt kan var och en av oss börja skissera en karta över lekarna i sin barndom. Någon kanske inte tror sig längre komma ihåg några barndomslekar – men de finns kvar, med starka sinnen till och med.

Sätt alltså igång med att nysta upp minnenas härva, börja med rummet, stället, stämningen – det kan vara ett hål i berget, källartrappan eller en strimma asfalterad gård bakom granhäcken. Du märker rätt snart: minnena kommer obemärkt, ett i taget, ett leder till ett annat och inom kort ser du vilka skatter du har burit inom dig. Teckna och skriv ned förklaringar på kartbilden, gör kartan på ett stort papper. Ställ ut bilderna som diskussionsunderlag. Att utbyta dessa erfarenheter är festligt!

Staden i skulptörens händer – björken och stjärnan i ögonen

Yrjö Sepänmaa har i sin essä (s. 39) stannat upp för att beundra Pekka Piiparinens fotografier av ett område med nybyggen i Joensuu. Fotografens blick säger till läsaren: Se hur vackert höjdxlarna på lyftkranen och huset som är under konstruktion reser sig upp mot himlen och hur stadigt trappans vågräta axel balanserar bildens arrangemang. Och det vibrerande vattnet!

Men räcker ett vackert ögonblick? Åskådaren frågar sig vad det var som röjdes undan för att ge plats åt nybygget? Överklagades förlusten av ägarna till de hem som fick rivningsdomen? Fick åldringarna ersättning enligt marknadspriset för sina hus? Försvann en ståtlig grandunge?

Stadsplanerare och detaljplaneingenjörer har grundligt ledsnat på de klagomål som planer för nya bostadsområden väcker. De saktar ned stadsbygget – men enligt lagen har varje medborgare rätt till det. Så är det emellertid, städer ska förnya sig och då är det inte avgörande vad man bevarar utan hur man bygger nytt bredvid det gamla.

Samla i din egen näromgivning exempel med bilder om vilka man kunde säga följande:

De som har gjort detta har haft miljökulturell insikt. Vore det samma sak som hållbar kulturell utveckling? Sätt upp en utställning i skolan, biblioteket eller boendeföreningens hus. Ordna ett diskussionstillfälle där man definierar begreppen.

Mytiska hästar från förr

Erkki Toivanen beskriver i sin essä (s. 41) en vandring i ett gammalt kulturlandskap på den engelska landsbygden. På kullarna i Uffington beundrar han den vita hästen som avtecknar sig mot det gröna gräset. Hästen är gjord genom att man har fyllt fåromar som grävts på kullens sluttning med vitt kritstensgrus. Hästen som skisserats med stiliserade streck härstammar från förhistorisk tid. Det antas att den representerar det keltiska gudaväsendet Epona som vanligen avbildas i hästskepnad.

Men vad är dessa mytologiernas hästar som uppträder i sagor, sånger, dikter och fabler i hela världen? Vid sidan av Uffingtons vita häst kunde man lyfta fram Odins åttafotade hingst, Sleipnir, som härstammar från det skandinaviska skaldeverket Edda. Hästar, oavsett om de existerar som bilder eller diktbilder, är vårt kulturarv och deras arketytiska gestalter lever starka också i dag. Gör en exkursion till sångers, disneyberättelsers, rollspels, datorspels eller animerade filmers värld och sammanställ en samling med fotografier, teckningar, skrifter eller videodokument på mytiska hästar. Bygg upp en hästutställning där du funderar över gestalternas mytologiska rötter och abstrakthet. Vad kommer med från Finland?

Uppgifter: Inari Grönholm och Liisa Piironen, Finlands Förening för Kulturarvfostran

